

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

STUDIJNÍ OBOR: AJ-OV/ZŠ

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Šikana ve školních lavicích

Vedoucí diplomové práce:
Mgr. et Mgr. Jiří Kressa

Autor diplomové práce:
Michaela Teclová

ČESKÉ BUDĚJOVICE
2013

Prohlášení o původnosti práce

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne 23. 12. 2013

.....
Michaela Teclová

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé diplomové práce Mgr. et Mgr. Jiřímu Kressovi za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost. Poděkování patří také ředitelům základních škol a samotným učitelům za ochotu a pomoc při shromažďování dat potřebných pro moji analýzu.

Také bych ráda poděkovala své rodině a přátelům za morální podporu.

Anotace

Cílem mé diplomové práce je zjistit jak veliký vliv mají „bystanděři“ na průběh šikany, co vše ovlivňuje jejich chování a na co bychom se měli zaměřit při výchově dětí, aby se zmírnilo riziko vzniku šikany, případně došlo k jejímu zamezení hned v počátcích. Mimo jiné je práce zaměřena na rozdíly v názorech chlapců a dívek, jimž byl předložen dotazník. Podle dotazníku a výpovědí žáků lze určit, které sociální role jsou typické pro dívky a které odpovídají spíše chlapcům.

Teoretická část přiblíží obecně problém šikany a důvody chování jejích účastníků. Budu zde popisovat sociální role při šikaně, druhy šikany a nezpochybnitelný význam role „bystanderů“.

Praktická část je věnována výzkumu na základních školách, kde byl dětem předložen anonymní dotazník. Podle jejich reakcí na výroky uvedené v dotazníku lze určit, které ze sociálních rolí byly v konkrétních třídách zastoupeny nejvyšším počtem dětí. Při vyplňování dotazníků jsem také oddělila výpovědi chlapců od dívek a porovnávala je, čímž jsem zjistila, jak se jejich přístupy k agresivnímu chování ve věcech šikany liší.

Klíčová slova

šikana, „bystander“, agresor, oběť, outsider

Abstract

The aim of my thesis is to determine the influence of bystanders on bullying, to find out what affects their behavior and what we should focus on when upbringing the children to reduce the rise of bullying or even stop it at the beginning. Among other things, my thesis is focused on differences between opinions of boys and girls. We should say, according to the questionnaire, which social roles are typical for boys and which are suitable for girls.

The theoretical approach of the thesis is general problem of bullying and the reasons for the behavior of its participants. I will describe social roles in bullying, types of bullying and the undeniable importance of the role of bystanders.

The practical part describes research in primary schools where the children evaluated an anonymous questionnaire about bullying. According to their responses about the statements in the questionnaire we can determine which of the social roles were represented by the highest number of children. I also separated responses of the boys and girls and I evaluated them separately, which helps me to classify major differences between opinions of boys and girls.

Key words

bullying, bystander, bully, victim, outsider

Obsah

Anotace	4
Klíčová slova.....	4
Abstract	5
Key words	5
Obsah	6
1. Úvod.....	9
2. Základní pojmy	11
2.1 Definice šikany.....	11
2.2 Terminologie	11
2.3 Šikana a typy sociálních statusů.....	12
3. Hlavní znaky šikany	14
4. Druhy šikany	16
5. Stádia vývoje šikanování.....	17
6. Role účastníků šikany	20
6.1 Konkrétní role žáků.....	21
6.2 Role bystanderů.....	22
7. Bystanderi	25
7.1 Chování bystanderů.....	25
7.2 Ztížení podmínek pro intervenci	27
7.3 Důvody reakcí bystanderů	27
8. Efekt přihlížejícího (Bystander effect).....	33
9. Australská studie bystanderů.....	34
10. Vliv názoru rodičů a vyučujících	36
11. Faktory ovlivňující šikanu.....	38
11.1 Empatie.....	39
11.2 Vliv úrovně dosaženého vzdělání.....	40
11.3 Vliv pohlaví.....	41
12. Co ovlivňuje děti, aby byly správnými bystandery.....	42
13. Kdo ovlivňuje děti, aby byly správnými bystandery	44
14. Genderový aspekt.....	45
15. Sexuální obtěžování	47
16. Atribuce příčin šikany	48
17. Kyberšikana.....	50

18. Praktická část	52
18.1 Cíl výzkumu, stanovení hypotéz	52
18.1.1 Cíl výzkumu	52
18.1.2 Stanovení hypotéz	53
18.2 Metoda sběru dat	53
18.3 Výzkumný vzorek	55
18.4 Použité metody	55
18.5 Scree Plot	56
18.6 Postup práce	56
19. Výsledky výzkumu	58
19.1 Agresoři	59
19.1.1 Názory typické pro agresory	59
19.1.1.1 Šikanovat je správné	59
19.1.1.2 Oběť si o to říká	59
19.1.1.3 Pro mé přátele je šikana ok	59
19.1.1.4 Oběti si to zaslouží	60
19.1.1.5 Šikana vyřeší problém	60
19.1.1.6 Šikanovat je legrace	60
19.1.1.7 Stěžující si je srab	60
19.1.1.8 Brečícího je fajn potrápít	61
19.1.1.9 Šikana otuží citlivky	61
19.1.1.10 Klidně se přidám	61
19.1.1.11 Oběti pochopí problém, díky šikaně	61
19.1.1.12 Za šikanu můžou všichni	62
19.1.2. Výroky, které korelovaly negativně	62
19.1.2.1 Udělat něco proti šikaně	62
19.1.2.2 Šikana je surovost	62
19.1.2.3 Šikanovat je hnusné	62
19.1.2.4 Šikanovat je zbabělost	62
19.2 Obránci	63
19.2.1 Názory typické pro obránce	63
19.2.1.2 Chci oběti pomoci	63
19.2.1.3 Jdu oběti na pomoc	63
19.2.1.4 Něco dělat proti šikaně	63
19.2.1.5 Učitel vyřeší šikanu	64
19.2.1.6 Snaha zabránit šikaně	64

19.2.1.7 Šikana je surovost, šikanovat je hnusné.....	64
19.2.1.8 Vztek na agresory.....	64
19.2.1.9 Šikanovat je zbabělost.....	64
19.2.1 Výroky, které korelovaly negativně	65
19.2.2.1 Šikanovat je legrace	65
19.2.2.2 Brečícího je fajn potrápit	65
19.2.2.3 Stěžující si je srab	65
19.2.2.4 Oběti si to zaslouží.....	65
19.3 Outsideri.....	65
19.3.1 Názory typické pro outsidersy	66
19.3.1.1 Do ničeho se neplést	66
19.3.1.2 Jdu od šikany pryč	66
19.3.1.3 Proti šikaně nic nezmůžu	66
19.3.1.4 Nevšímám si šikany	66
19.3.2 Výroky, které korelovaly negativně	67
19.3.2.1 Jdu oběti na pomoc	67
19.3.2.2 Měl bych něco dělat proti šikaně	67
19.3.2.3 Měl bych se snažit zabránit šikaně.....	67
19.3.2.4 Mám vztek na agresory	67
19.4. Chlapci versus dívky	67
19.4.1 „Šikanují hlavně kluci“	68
19.4.2 „Když šikanujou někoho, koho nemám rád, klidně se trošku přidám“	68
19.4.3 „Nejlepší je do ničeho se neplést“	68
19.4.4 „Pro moje přátele je šikana normálka“	68
19.4.5 „Kdo se hned rozbere, toho je fajn trochu potrápit“	69
20. Diskuze.....	70
21. Závěr	72
22. Souhrn	73

1. Úvod

Diplomová práce je zaměřena na šikanu ve školním prostředí, konkrétně na sociální roli „bystanderů“. Tento pojem by se dal přeložit jako přihlízející, stojící opodál. Označení bystander bych ráda hned na začátku své práce konkretizovala, aby nedošlo k nedorozumění, neboť jej každý autor používá v odlišném významu. Pro někoho je bystander to samé co outsider (člen kolektivu, distancující se od šikany), avšak pro jiné autory a zároveň i pro mě, je bystander každý člen skupiny, který není ani v roli agresora ani v roli oběti.

Podle posledních výzkumů je zřejmé, že právě bystandeři hrají při šikaně klíčovou roli. Při řešení agrese na školní půdě (ale i mimo ni) bychom se tedy měli soustředit ve výchově dětí právě na to, jak být správnými bystandery. Při vyšetřování okolností vzniku a průběhu se často lidé snaží dopátrat příčiny vyslycháním a sledováním oběti a agresora. To by však znamenalo, že se na šikaně podílejí jen dvě konkrétní osoby – útočník a oběť, zatímco ostatní členové skupiny nehrají v této kruté hře žádnou roli.

Studie považují tyto dvě role za část procesu zahrnujícího celou skupinu – v našem případě školní třídu. Výzkum šikany by se měl především zaměřit na to, co ostatní žáci, tedy tzv. bystandeři, dělají ve chvíli, kdy dochází k útoku agresora proti oběti. Každé dítě se totiž vždy jistým způsobem podílí na šikaně ve své třídě a to i v případě, že nedělá nic - neboť si je dění ve třídě vědomo a nečinně tomu přihlíží.

Teoretickou část jsem věnovala připomenutí a shrnutí teorií o šikaně, jejích typech, známkách projevů, druhům šikany a popisu nejnovějších výsledků z výzkumů bystanderů.

V druhé části, empirické, jsem uvedla výsledky dotazníků, které jsem sama zpracovala a převedla do grafů. Vzorem mi byl dotazník na názory na šikanu, který značně odhaluje názory dětí v případech, že se kolem nich objeví známky šikany. Dotazníky jsem navíc rozdělila na chlapce a dívky a můžeme vidět, jak moc se liší odpovědi dívek a chlapců na stejné otázky.

Motto první celostátní konference o školním šikanování:

Ti, kdo na sobě zkusili, co to je úzkost a tělesná bolest, patří k sobě v celém světě. Váše je tajemné pouto. Všichni znají hrůzu, které může člověk podléhat, a znají i touhu, aby se bolesti zbavili. Kdo byl osvobozen od bolesti, nesmí myslet, že je teď zase volný a že se může klidně vrátit do života jako předtím. Když sám poznal, co je bolest a úzkost, musí pomáhat v boji proti bolesti a úzkosti, pokud lidská moc proti nim něco zmůže, musí jiným přinášet vykoupení, jako byl vykoupen sám.¹

---

¹ SCHWEITZER, A. *Lidé v pralesi* [online] [Citováno dne 12. 9. 2013] Dostupné na: <http://www.sikana.org/01_predmluva.pdf>

2. Základní pojmy

2.1 Definice šikany

Nejprve bych ráda uvedla několik definic pro ujasnění pojmu šikana. Šikanu lze definovat různě, avšak jádro zůstává vždy stejné. Vybrala jsem několik definic šikany, aby co nejlépe vystihly její podstatu:

Šikana je sociální fenomén, který přesahuje hranice věku, pohlaví a kultury. Je mnoho definic šikany, ale všechny mají jedno společné: šikana je v podstatě charakterizována jedním nebo několika agresivními jedinci útočícími na jednoho bezbranného jedince. Důvodem bývá nejčastěji prosazení agresivních jedinců a uplatnění jejich síly a vlády. Jedinec je obětí, ať už odhalí své trýznění veřejnosti nebo ne. (Rivers & Smith, 1994; Sansone & Sansone, 2008)

Šikanování je v podstatě společenské chování, které se objevuje v relativně stálých společenských skupinách, kde má oběť minimální šanci vyhnout se svému trýzniteli a kde je tato šikana zároveň podporována ostatními členy skupiny (Björqvist et al., 1982).

Na šikanu ve škole může být nahlíženo jako na kategorii agresivního chování, ve kterém se vyskytuje nepoměr sil a jejíž agresivní projevy jsou opakovány (Olweus, 1991; Smith and Thompson, 1991). Nutno dodat, že šikana je takové chování, ve kterém útoky na oběť bývají zpravidla nevyprovokovány a mohou mít fyzickou i verbální podobu (mohou tedy být přímé či nepřímé). Pikas (1975) popisuje šikanu jako násilí v souvislosti se skupinou, kde žáci podporují v dalším chování jeden druhého a tak se vzájemně ovlivňují. Tento pohled na šikanu především jako na asociální aktivitu je nicméně zřídka zkoumán z hlediska empirického výzkumu.²

2.2 Terminologie

Při studiu průběhu šikany a jejích účastníků se v mé práci setkáme nejčastěji s názvem „bystander“. Toto slovo označuje jedince, kteří jsou přítomni při šikaně ve chvíli, kdy k ní přímo dochází. Jsou to právě ti členové kolektivu, kteří se mohou přiklonit jak na stranu oběti, tak na stranu agresora, ale z různých důvodů často jen nečinně přihlíží.

---

² SALMIVALLI, Christina, LAGERSPETZ, Kirsti, BJÖRQVIST, Kaj, ÖSTERMAN, Karin, KAUKIAINEM, Ari. Bullying as a group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status Within the Group, Wiley-Liss, Inc., 1996, p.1-2

Bystanděři totiž zvažují několik faktorů:

- zda si oběť zaslouží jejich pomoc nebo ne,
- zda jsou oni kompetentní k tomu, aby do takovéto záležitosti vůbec zasahovali,
- svůj vztah k oběti (náklonnost).

Mimo to mají bystanděři volbu mezi dvěma formami pomoci:

- pomoc přímá, kdy bystander zasáhne ve chvíli kdy je oběť trýzněna,
- pomoc nepřímá, poskytovaná informováním dospělé kompetentní osoby, či příslušnému státnímu orgánu (policie, záchranáři).³

Když děti vyrůstají, vytváří si hodnotový systém a přesvědčení o tom, jaký by život měl být. Postoje přejímají od svých příbuzných i přátel, ze školy, z televize a společnosti.⁴

Změnou jejich myšlení by se dal zvrátit průběh celé šikany nebo jí dokonce úplně zamezit. Skrze správné směřování a výchovu k lidskosti by se dalo mnohé změnit a co nejvíce tak eliminovat šikanování dětí na školní půdě i mimo ni.

Dalším termín, který v mé práci zazní je kyberšikana. Jedná se o druh šikany, který neprobíhá fyzicky, ale skrze sociální sítě, mobilní telefony či jinou, virtuální cestou. Mezi dětmi a náctiletými jsou v poslední době oblíbené blogy, takzvané internetové, webové deníčky, které jsou přímo líhní kyberšikany či jiných krutých žertů. Nahrávání fotek, na kterých je oběť v šatně, sprše, koupelně, či převlékárně, fotografování oběti, jak se líbá se svým přítelem, přítelkyní a tak podobně, slouží především k zastrašení či zostuzení oběti. Ve vteřině totiž agresori prostřednictvím internetu, fotografie či urážející zprávy rozešlou všem spolužáků, známým a někdy dokonce i rodičům.⁵

2.3 Šikana a typy sociálních statusů

Podle Coie a spol. (1982) máme místo dvou typů sociálních statusů, které se používají

---

³ DARLEY, J. M. & LATANÉ, B. *Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility*. *Journal of Personality and Social Psychology* 8,1968, p. 377–383.

⁴ FIELDOVÁ, Evelyn, M. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Euromedia Group, k.s. – Ikar, 2009, s. 77

⁵ *Stop cyberbullying* [online]. [Citováno dne 14. 9. 2013]. Dostupné na <http://stopcyberbullying.org/parents/youth_empowered_solutions.html>

nejčastěji, tedy pozitivní a negativní, rovnou pět: neoblíbený, opomíjený, průměrný, oblíbený a kontroverzní. Ve výzkumu prováděném tímto kolektivem byly oblíbené děti vnímány samozřejmě jako společensky založené, zatím co neoblíbené děti byly vnímány právě naopak – jako rušivé, které mají sklon k vyprovokování roztržky nebo násilí. Kontroverzní jedinci, kteří byli označeni buď jako velmi oblíbení nebo velmi neoblíbení, byli vnímáni spolužáky jako rušiví a agresivní (stejně jako skupina odmítnutých dětí), ale i také jejich vůdci – jako u skupiny oblíbených. Autor je popisuje jako nápadné, aktivní a asertivní děti. V dodatečném výzkumu Dodge (1983) bylo u kontroverzních chlapců zjištěno jak společenské tak i antisociální chování. Ve výzkumu na němž pracovali Boulton a Smith (1994), byli jak oběti, tak i agresoři nadprůměrně zastoupeni skupinou neoblíbených jedinců a v menším množství skupinou oblíbených jedinců ve srovnání s dětmi, které se na šikaně nepodílí. Kromě toho, ze skupiny neoblíbených chlapců byly oběti vybírány výrazně častěji než ze skupin oblíbených, průměrných, opomíjených nebo dalších ze skupin chlapců. Nejen chlapci, ale i děvčata spadající do skupiny neoblíbených, byli popsáni jako nejvíce náchylní k tomu, stát se obětmi šikany.⁶

---

⁶ SALMIVALLI, Christina, LAGERSPETZ, Kirsti, BJÖRQVIST, Kaj, ÖSTERMAN, Karin, KAUKIAINEM, Ari. *Bullying as a group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status Within the Group*, Wiley-Liss, Inc., 1996, p. 3

3. Hlavní znaky šikany

Šikanou můžeme nazvat každé chování, které:

- a) je cílené vůči jedinci nebo skupině,
- b) se obvykle opakuje a je dlouhodobé,
- c) se často stupňuje,
- d) má za cíl zastrašit, ponížit či ohrozit oběť,
- e) přináší uspokojení nebo prospěch agresorovi/ skupině agresorů.
- f) se vyznačuje tím, že se oběť nedokáže bránit a vzniká tak nepoměr sil, v mnoha případech spíše psychických spíše než fyzických⁷

Přímé známky šikany:

1. posměšky od ostatních spolužáků, ponižování
2. hanlivé přezdívky (v tomto případě je důležité, jak moc je dítě citlivé a tím i zranitelné),
3. přehnaná kritika, neustálé vytýkání čehokoli (nepřátelsky, pohrdavě)
4. dávání příkazů a žákovo podřízení
5. nátlak na žáka aby vykonával nemorální či trestné činy
6. dítě může být neustále honěno, strkáno, šťoucháno, kopáno a důležité je, že dítě nic z toho neoplácí
7. často pláče, snaží se uniknout a dostane výprask
8. rvačky, kde je značný nepoměr sil⁸

Každý z těchto bodů může být příznakem šikany. Je proto důležité pozorovat chování dětí jak v hodinách, tak o přestávkách či venku před školou. Častou chybou bývá podceňování těchto varovných znamení a přisuzování fyzických i psychických zlomyslností dětskému škádlení z legrace.

---

⁷ HRONOVÁ, Zdeňka. *Program proti šikanování*, Pelhřimov, 2006, s. 1-2

⁸ *Metodický pokyn ministra školství mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. Praha, 2008. [online]. [Citováno dne 14.9 2013] Dostupné na < www.msmt.cz/file/1550_1_1 >

Nepřímé známky šikany:

1. dítě nemá žádné kamarády, bývá často samo, není zváno na návštěvu k jiným dětem
2. při tělocviku a jakýchkoli týmových hrách bývá voleno mezi posledními
3. během přestávek se pohybuje spíše blízko učitelů
4. bojí se hovořit před třídou
5. nechodí do školy a ze školy nejkratší cestou, často mění trasu
6. je smutné, vystrašené, stísněné, nešťastné, často pláče nebo má pláč na krajíčku
7. jeho prospěch se může rapidně zhoršit
8. dítě je neobvykle a nečekaně agresivní k sourozencům nebo jiným dětem
9. vyhýbá se školní docházce
10. své osobní věci má často špinavé (oblečení, obuv), poničené, rozházené
11. neumí vysvětlit modřiny a škrábance⁹

Šikana zahrnuje mnoho různých typů agresivního chování. Přímé verbální šikanování, může být například slovní napadání nebo dávání hanlivých přezdívek. Přímé fyzické šikanování je například ublížení na zdraví. Nepřímá verbální šikana se může projevit prostřednictvím šíření pomluv nebo ponižováním oběti v její nepřítomnosti. Nepřímá fyzická šikana může zahrnovat znehodnocování či schovávání majetku oběti, nebo dokonce vyloučení ze skupiny.¹⁰

---

⁹ Metodický pokyn ministra školství mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení. Praha, 2008. [online] [Citováno 14.9 2013] Dostupné na < www.msmt.cz/file/1550_1_1 >

¹⁰ ELLIOTT, Michele. *Bullying: A practical guide to coping for schools*, Longman Group UK Limited, p. 12 [online] [Citováno dne 20. 9. 2013] Dostupné na < http://books.google.cz/books?id=EE-1ZQZRDbwC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=physical&f=false >

4. Druhy šikany

Podle trojdimenzionální mapy člení M. Kolář projevy šikany na:

1. přímé a nepřímé
2. fyzické a verbální
3. aktivní a pasivní

Kombinací těchto projevů získáme až osm druhů šikany.

Osm druhů šikanování Příklady projevů ¹¹

Tabulka 1

Fyzické aktivní přímé	Útočníci oběť věší do smyčky, škrtní, kopou, fackují.
Fyzické aktivní nepřímé	Kápo pošle nohsledy, aby oběť zbili. Oběti jsou ničeny věci.
Fyzické pasivní přímé	Agresor nedovolí oběti, aby si sedla do lavice. (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů).
Fyzické pasivní nepřímé	Agresor odmítne oběť na její požádání pustit ze třídy na záchod (odmítnutí splnění požadavků).
Verbální aktivní přímé	Nadávání, urážení, zesměšňování.
Verbální aktivní nepřímé	Rozšiřování pomluv. Patří sem ale i tzv. symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách, básních apod.
Verbální pasivní přímé	Neodpovídání na pozdrav, otázky apod.
Verbální pasivní nepřímé	Spolužáci se nezastanou oběti, je-li nespravedlivě obviněna z něčeho, co udělali její trýznitelé.

---

¹¹ KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 32

5. Stádia vývoje šikanování

Podle Dr. M. Koláře rozlišujeme následujících 5 stupňů šikanování:

První stupeň – Zrod ostrakismu:

Šikanování se objevuje téměř v každé skupině. K jejímu zrodu stačí i nenápadné náznaky neprůbojnosti. V kolektivu se zpravidla objeví jedinci, kteří jsou na tzv. sociometrickém chvostu (obětní beránek, černá ovce, outsider) a právě na nich bývají aplikovány prvky šikanování tzv. ostrakismu. Ostrakismus by se mohl definovat jako mírná, převážně psychická forma násilí, která je cílená na neoblíbeného, neuznávaného jedince, který má problémy zařadit se do kolektivu. Kolektiv se zdravým potenciálem by měl toto agresivní chování zastavit, avšak většinou tento proces dále graduje a přerůstá v ještě více negativní stádium – v šikanu.

Druhý stupeň – Fyzická agrese a přitvrzování manipulace.

V tomto stadiu může pokračovat vývoj dvěma směry:

- I. V situacích, kdy ve skupině dochází k zátěžovým momentům a stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako “ventil“ pro uvolnění. Spolužáci si na vybraných obětech kompenzují svůj stres – uklidňuje je pocit, že mohou někomu působit bolest. Chování se stupňuje a objevuje se zprvu menší fyzická agrese. Může jít o upevnění soudržnosti skupiny na účet vybraného jedince – oběti (tzv. scapegoating). Toto chování se však objevuje i v situacích, které nejsou ničím stresové. Například na výletech, brigádách, na horách nebo jen z nudy ve škole může docházet k opakované agresi vůči jedinci.
- II. Největší pravděpodobnost, že dojde k šikaně, nastává ve třídě, kde se sejde dokonce několik výrazně agresivních antisociálních jedinců. Od první chvíle co tito jedinci vstoupí do kolektivu, začnou používat násilí pro uspokojování svých potřeb a pocitu moci. Zakoušení možnosti zbít a týrat někoho slabšího může vést u některých jedinců k prolomení posledních zábran a toto agresivní se začne opakovat. Obzvláště krutá a nebezpečná je situace, kdy násilí začne praktikovat tzv. vůdce čistě pro zábavu a obveselení okruhu svých obdivovatelů ve skupině.

Vývoj vztahů mezi žáky je závislý na míře pozitivního zaměření skupiny a na postojích žáků k šikanování. V případě, že ve skupině převládá soudržnost, kamarádství a celkově pozitivní morální hodnoty, šikana s velkou pravděpodobností nevznikne. Pedagog by měl takovéto prostředí podporovat nebo ho pomoci žákům vytvářet.

Třetí stupeň – Klíčový moment, vytvoření jádra agresorů.

Toto stádium je podle M. Koláře klíčovým momentem pro další vývoj šikany – zda se šikana překlene do pokročilejšího stádia. Dochází k utvoření skupiny agresorů – tzv. “úderného jádra“ – která začne systematicky společně šikanovat vybrané oběti. V počáteční fázi si agresoři za své oběti zvolí jedince, kteří byli doposud bezbrannými objekty ostrakizmu (slabší, méně oblíbení spolužáci). V této skupině jsou podskupiny, které různě bojují o svoji moc a vliv ve třídě. K zastavení šikany a rovnováze ve třídě by mohlo dojít pouze v případě, že by se v kolektivu utvořila skupina, jež by byla rovnocenná ve vlivu a popularitě vůči podskupině agresorů.

Čtvrtý stupeň - Většina přijímá normy agresorů.

Normy agresorů se v tomto stádiu dají nazvat jako nepsaný zákon, který je přijímán většinou třídy. Pokud se v kolektivu neobjeví snaha o změnu, šikana dále pokračuje a málokdo se vzrůstající dynamice dokáže postavit. Dokonce i u mírných a vzorných žáků dochází ke změně chování a přijímají vzorce chování od agresorů. Ve skupině tak dochází k utvoření alternativní identity, jež je poplatná normám agresorů – vůdců. Případný vliv pedagogů začíná ustupovat do pozadí.

Pátý stupeň – totalita neboli dokonalá šikana.

Poslední stádium se vyznačuje nastolením ideologie šikanování – tzv. stádium vykořisťování. Šikana je stává skupinovým programem. Žáci mají rozdělené úlohy: otrokáři a otroci. Poslední zábrany a zbytky morálky jsou odstraněny a agresoři sami sebe nazývají nadlidmi, králi a jinými vysokými tituly a své vybrané oběti nazývají podlidmi nebo poddanými. Smysl pro realitu se vytratí a násilí je stupňováno a opakováno. Agresoři mají všechna práva, oběti žádná. Oběti jsou využívány od peněz po školní znalosti. Jsou jejich hračky, které agresoři mohou týrat a všemožně jim ubližovat s tím, že oběť se nebude bránit. Spolužáci, původně neutrální či nesouhlasící

začínají mít zájem přihlížet nebo se dokonce na šikanování podílet. Začíná vítězit násilí a zlo, podobné fašismu. To se však nepovažuje za nic neobvyklého, ba dokonce se toto chování stává pro ostatní dobrou zábavou. U obětí roste závislost a ochota udělat cokoli.

Snaží se všemožně vyhnout utrpení prostřednictvím onemocnění, neomluvených hodin, odchodu ze školy, sebepoškozování, nebo se oběti nakonec psychicky zhroutí.

Pro všechny stupně šikany platí, že v případě, že je agresor oblíben samotnými učiteli, může se stát i to, že šikana přeroste i do oficiální školní struktury. Agresor je pedagogy protěžován, může být zvolen předsedou třídy a je mu dáno vždy za pravdu. Jakékoliv signály naznačující problémy u prospěchově slabšího a učiteli nesympatického žáka jdou mimo.¹²

---

¹² KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-513-X

6. Role účastníků šikany

Whitney a Smith (1993) se věnovali studiu postojů dětí vůči šikaně. Dětem byla položena otázka, co by udělaly, kdyby se staly svědky šikany a jak by na to reagovaly. Zhruba polovina dětí nižšího stupně základní školy odpověděla, že by se pokusila zastat oběti a pomohla jí, zatímco pouze třetina žáků se domnívala, že by u nich toto chování připadalo v úvahu. Jedinci, kteří se rozhodli pro možnost nijak se do procesu šikany nevměšovat, přesto ve většině případů cítili, že by měli oběti pomoci. Ostatní svůj postoj obhájili tím, že to není jejich věc. Většina žáků se tedy přiklání k variantě, že by se do šikany nezapojili. Pouze jedna pětina prohlásila, že by se nejspíš k šikaně přidali. Avšak to, jak se děti skutečně zachovají, není vždy totožné s jejich přesvědčením a odhodláním. Role jednotlivého dítěte ve zbytku kolektivu je ve chvíli, kdy se stane svědkem šikany ovlivněna mnoha faktory – jak osobními, tak vyplývajícími ze situace. Jedním z faktorů může být postavení, které si dítě ve třídě vybuduje. Například dítě s nízkým postavením ve třídě může mít obavy, že se stane také obětí, pokud se přidá na stranu šikanovaného jedince. To, jak se dítě zachová, se odrazí i na jeho statusu ve třídě. Je tedy důležité se zaměřit na propojení mezi rolemi ostatních účastníků při šikaně a na sociometrický status těchto dětí.¹³

Z toho vyplývá, že děti, které by rády pomohly a cítí, že to co se děje je špatně, často nijak nezasáhnou. Vědí, že by se mohly stát obětí šikany i ony samy a tak raději nečinně přihlíží a mezi oběť a agresora raději nevstupují. Je to patová situace, ve které se značně projevuje pud sebezáchovy, který člověku radí mlčeti zlato. Pedagogové by měli dětem vysvětlit, že pokud se stanou svědky něčeho takového, musí jim ihned nahlásit, co viděli. Nebát se zastat oběti a pomoci druhému v nouzi by se mělo stát jejich mottem. Tato intervence pro ně musí být výhodná. Je nutné mít jistotu, že agresor bude přísně potrestán, aby se takové chování už neopakovalo, popřípadě by vedení školy mělo rozhodnout o jeho vyloučení a přeřazení na jinou školu.

---

¹³ SALMIVALLI, Christina, LAGERSPETZ, Kirsti, BJÖRQVIST, Kaj, ÖSTERMAN, Karin, KAUKIAINEM, Ari. *Bullying as a group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status Within the Group*, Wiley-Liss, Inc., 1996, p. 2-3

6.1 Konkrétní role žáků

Podle dotazníku sestaveného Salmivalli et al. (1996) hodnotili žáci podle stupňů (0 = nikdy, 1 = někdy a 2 = často) jak často by sami sebe i své spolužáky dosadili do jednotlivých popisů chování při šikaně. Padesát popisů bylo rozděleno do pěti škál, které vykazovaly znaky chování typické pro agresora, dále pro toho, kdo podněcuje agresora k jeho chování (motivátor), asistenta (pomocník) agresora, zastánce oběti a toho, kdo se od šikany distancuje.¹⁴

I. AGRESOR (BULLY)

- Škála odpovídající chování agresora značila aktivní, iniciativní, vůdcovské a agresivní chování.

II. ASISTENT AGRESORA (ASSISTANT)

- Agresorovi asistenti byli také popsáni jako aktivní, ale ne tak vůdčí jako v případě samotného agresora – vůdce.

III. TEN KDO MOTIVUJE AGRESORA (REINFORCER)

- Ti co podporují agresora, se vyznačují zájmem o šikanu například přítomností při šikaně - musí vždy vědět, co se děje, smíchem na účet oběti – což bývá pochvala pro agresora, schvalováním jeho chování, iniciováním k dalším výstupům a pravidelnou účastí při šikaně jako publikum.

IV. ZASTÁNCE OBĚTI (DEFENDER)

- Zastánci oběti vykazovali znaky chování podporující oběť a snahy o zabránění dalším projevům šikany od ostatních spolužáků.

V. TEN KDO ODMÍTÁ JAKOUKOLI ÚČAST - NEZASVĚCENÝ (OUTSIDER)

- Spolužáci, kteří se distancují, se vyznačují tím, že se nijak se na šikaně nepodílí, ale ani se nesnaží ji jakkoli zastavit. Pokud se jich to netýká, zastávají názor – nevměšovat se.

Nejčastější role při šikaně podle výzkumu byly tyto tři: 1) nezasvěcený, 2) ten, kdo podporuje a motivuje agresora a 3) zastánce oběti. Statistika dále odhalila, že je velký rozdíl v účasti na šikaně mezi chlapci a děvčaty.

---

¹⁴ SALMIVALLI, Christina, LAGERSPETZ, Kirsti, BJÖRQVIST, Kaj, ÖSTERMAN, Karin, KAUKIAINEM, Ari. *Bullying as a group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status Within the Group*, Wiley-Liss, Inc., 1996, p. 4

6.2 Role bystanderů

Jednou z nejdůležitějších otázek ohledně šikany je právě to, co se děje mezi žáky ve třídě a proč. V tomto ohledu bychom se měli zaměřit na chování bystanderů. To jak se zachovají bystandeři (zbytek třídního kolektivu) ve chvíli, kdy vidí, že je některé z dětí šikanováno, může být tím klíčovým momentem při zastavení nebo naopak podpoření šikany ve třídě. Rodiče a učitelé by měli vědět, co se odehrává mezi agresory, oběťmi a bystandery a jakým způsobem se dá ovlivnit jejich chování.

Stejně jako divadelní představení nebo sportovní utkání se většina šikanování odehrává před očima svědků, přihlížejících či kolemjdoucích. Někteří agresori jsou mezi dětmi populární a mají dobré velitelské schopnosti. Dokážou manipulovat s davem a mají podporu přátel. Pokud vrstevnická skupina přitakává, povzbuzuje, schvaluje šikanu, či se do ní aktivně zapojuje, šikana eskaluje.¹⁵

Je třeba si upřesnit pojem „bystander“. Někteří autoři tento výraz používají ve významu lidí, kteří se při šikaně nacházejí opodál a nijak nezasahují do toho, co se tam právě odehrává. Pro jiné znamená „bystander“ představuje osobu, která je přítomna tehdy, když se něco odehrává. Dalo by se říct, že je to ekvivalent k výrazům „divák“, „pozorovatel“ nebo „svědek“. Je samozřejmě zavadějící tvrdit, že například „divák“ je nestranný a nemá na šikaně podíl. Každý, kdo byl někdy přítomen na fotbalovém či jiném sportovním zápase, divadelní hře nebo dokonce hudebním koncertě dobře ví, že diváci mají na průběh zápasu, hry nebo koncertu veliký vliv. To jak se chovají, může mít obrovský vliv na výkon aktérů. Stejně tak ovlivňují bystandeři šikanu ve své třídě.

Je pravděpodobné, že minimálně v několika případech částečná motivace agresora spočívá v tom, že ohromí ostatní děti – ohromí bystandery. Pokud je u dětí vybudovaný patřičný mravní základ, děti nemají tendenci se aktivně přidat k šikanování nebo dokonce podporovat šikanu posměchem na účet oběti, čímž by povzbudili agresora k dalším útokům, ale naopak se pokusí podniknout kroky k jejímu zamezení a nahlásí vše učiteli.¹⁶

Jak už víme, bystandeři jsou běžně přítomní v průběhu šikany. Jak nám tedy

---

¹⁵ FIELDOVÁ, Evelyn, M. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Euromedia Group, k.s. – Ikar, 2009, s. 35

¹⁶ ELLIOTT, Michele. *Bullying: A practical guide to coping for schools*, Longman Group UK Limited, p. 19

několikrát dokázal výzkum, šikana rozhodně není skrývanou či utajovanou aktivitou. Podle kanadských studií byly při šikaně ve třídě přítomny ostatní děti až v 85% ze všech případů. Nyní je to potenciálně nejdůležitější objev. Víme, že učitel je zřídka kdy přítomen ve třídě, když dochází k šikaně, takže o ní často neví. Nicméně vyšel na světlo další fakt, týkající se šikany na školní půdě. Pokud bystander zasáhne a slovně nebo nějakým činem se zastane oběti, je zde alespoň 50% šance, že dojde k zastavení této šikany.¹⁷

Existuje několik důkazů, které potvrzují, že bystandeři častěji vstoupí do procesu šikany za účelem jejího zastavení v případě, že vědí, co přesně mají udělat. Největší šance, že se bystandeři zachovají správně, je v případě, že jsou k takovému chování vedeni správnými instrukcemi. Z toho vyplývá, že by dětem měly být podávány instrukce, jak si počínat jako bystandeři při různých případech a formách šikany a měli by si to sami vyzkoušet na modelových situacích.¹⁸

Jedním z faktorů, které by mohly fungovat, aby byli bystandeři více nápomocni obětem, je soudržnost skupiny (třídy). Studie, ve kterých děti vykazovaly malou snahu pomoci oběti šikany, se zjistilo, že soudržnost skupiny byla velmi nízká. Toto formuloval Rutkowski a spol. tak, že soudržnost se týká vybudovaného vztahu přátel, či známých mezi dvěma a více jedinci.¹⁹

Kdyby se jednoho dne stalo pravidlem, že bystandeři vystoupí na obranu oběti právě v okamžiku, kdy se šikana bude odehrávat, problém s napadáním oběti agresorem by se jistě rapidně zmenšil. Než se však necháme unést touto myšlenkou, je tu jeden problém. Kanadská studia odhadují, že pouze 11 – 19% bystanderů skutečně podporuje oběť. Daleko větší procento bystanderů šikany ignoruje a jednoduše tomu přihlíží nebo v některých případech dokonce pomáhají agresorovi, či se agresorem stávají sami. Velice podobné zjištění potvrdily studie ve Finsku vedené prof. Salmivalli. Výzkum zde prokázal, že děti jsou snadno zařaditelné ostatními studenty do jednotlivých rolí ve

---

¹⁷ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 77, 78

¹⁸ ELLIOTT, Michele. *Bullying: A practical guide to coping for schools*, Longman Group UK Limited, p. 19

¹⁹ RUTKOWSKI, G. K., GRUDER, C. L., & ROMER, D. (1983). *Group cohesiveness, social norms, and bystander intervention*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(3), 545-552 [online]. [Citováno dne 5. 9. 2013] Dostupné na <
<http://psycnet.apa.org/journals/psp/44/3/545/>>

chvíli, kdy jednají jako bystandeři kteří buď podporují agresora, nebo se zastávají oběti. Předtím, než se pozitivní zásah bystanderů stane hlavním řešením problému šikany ve školách, se musí počet těchto jedinců připravených zasáhnout ve prospěch oběti rapidně zvýšit.²⁰

Cílem by tedy mělo být přeměnit „potenciální obránce“ ve skutečné obránce. Myšlení celé skupiny musí být usměrněno tak, že když se ocitnou v situaci, kdy dochází k šikaně, intuitivně zasáhnou a oběti se před agresorem zastanou.²¹

Jak působit na bystandery, aby počet jedinců připravených zasáhnout ve prospěch oběti narůstal, zůstává stále otázkou. Jediné, na čem se vědci shodnou je fakt, že pokud se nezmění smýšlení jedinců a jejich postoj vůči šikaně samotné, k žádnému posunu nedojde. Zaměříme se tedy na chování bystanderů, jak ho vidí Ken Rigby ve své knize *Children and Bullying*.

---

²⁰ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, s. 78

²¹ Dubin, Nick. *Asperger Syndrome and Bullying: Strategies and Solutions*, Jessica Kingsley Publishers; (2007) p. 67. ISBN-10: 1843108461

7. Bystanderi

7.1 Chování bystanderů

Podarilo se dokázat, že většina dětí, pokud ne všechny, jsou si vědomy, že se kolem nich ve škole odehrává šikana, ať už jakéhokoli druhu. Dětem byla položena otázka, zaměřená na to, co si oni myslí, že by dělaly, kdyby se staly svědkem šikany. Než se pustila videoprojekce, mluvili vedoucí výzkumu se skupinou dětí o tom, co říkají jiné děti ve chvíli, kdy probíhá šikana a aplikovali jejich návrhy na obrázcích, které jim později prezentovali. Zde je několik příkladů:

Zastánce oběti: *Nech toho chudáka na pokoji! To je pitomý. Měl bys dospět! Troufni si na někoho stejně velkého!*

Zastánce agresora: *Do toho! Ukaž mu, kdo je tady šéf! Podívejte se na toho slabocha. Dej tomu ubožákovi lekci.*²²

Tyto výroky bystanderů nejsou obzvláště překvapivé a odpovídají mimo jiné i podobným výsledkům mé analýzy ohledně názorů bystanderů. Nicméně metoda s obrázky je velmi vhodná pro upoutání pozornosti dětí, k dosažení většího zájmu a pro lepší navození situace, ve které se děti mohou ocitnout. Máme tak spíše šanci získat informace o myšlenkových pochodech bystanderů. Vrátime se tedy k obrázkům, které jak popisuje Rigby, byly dětem ve škole promítnuty.

Po zhlédnutí všech obrázků si mohly děti vybrat ze čtyř situací podle toho, jak by se zachovaly. Vybírat mohly z těchto odpovědí: (1) ignorovat co se ve třídě děje, (2) okamžitě pomoci oběti, (3) podpořit agresora a poslední (4) oznámit to učiteli. Odpovědi dětí byly vesměs stejné, ať už se jednalo o verbální či fyzický druh šikany. Podle všeho se tedy zdá, že každý z těch případů pro ně představoval stejný stupeň ohrožení, ve kterém se oběť může vyskytnout. Musíme však mít na paměti, že tyto otázky byly položeny ve smyslu - co si děti myslí, že by v takovém případě udělaly. Kdyby se skutečně ocitly v dané situaci, je více než pravděpodobné, že by se někteří žáci zachovali úplně jinak. Například by mohli mít strach zastat se horlivě oběti před agresorem a jednali by s předpokladem, že: „diskrétnost je lepší řešení než odvaha“.²³

---

²² RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 81

²³ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce*

Tento problém se vyskytuje u většiny bystanderů. Úmysl je více než dobrý, ale činy mu bohužel neodpovídají. Ze strachu před agresorem či reakcí okolí se z bystanderů stávají spíše outsideri, kteří nechtějí mít s násilím na jejich vrstevníkovi nic společného. Nechybí zde tedy empatie, ale spíše převládá strach. Vytrácí se odvaha a dostatek síly či pohotové reakce – to vše vychází z pudu sebezáchovy či nedostatku informací či ukázek modelových případů, ve kterých by děti jasně viděly možné dopady jejich zásahu ve prospěch oběti.

Nebylo tedy nijak překvapivé, že studenti uváděli možnost, že by se zastali oběti ve větší míře, než jak se předpokládalo v předešlých studiích zaměřených na pozorování chování v Kanadě. Nicméně bez „dobrých úmyslů“ nic dobrého pravděpodobně nevzejde. Potěšující však bylo, že odpověď „zastal bych se oběti“ byla asi ve stejné míře jako odpověď „ignoroval bych to“. Zhruba jedno dítě ze tří prohlásilo, že by se okamžitě zastalo oběti. Odhadem jedno dítě ze tří by šikanu ignorovalo. Další v pořadí (zhruba jedno dítě z pěti) uvedlo, že by o šikaně řekli učitelé. Zbýlých bylo velmi málo (asi jeden žák z dvaceti) kteří si myslí, že by podpořili agresora, což vyšlo asi na dvě děti v každé třídě. Překvapivý byl ale fakt, že se odpovědi mezi dětmi od 10-12 a od 13-14 let tolik lišily.²⁴

Z grafu bylo jasné, že odpověď „zastal bych se oběti“ byla nejčastější u dětí mezi 10-12 let, zatím co možnost „ignoroval bych to“ byla ve vedení mezi žáky v rozmezí 13-14 let. Při porovnání sloupečků v grafu, představujících počet dětí, které by šikanu oznámily učitelé, je vidět ještě větší rozdíl. Více než dvojnásobek dětí starých 10-12 let by o šikaně řekl učitelé. Několik studentů, kteří by podpořili agresora, spadalo do věkové kategorie 13-14 let.²⁵

Bullying at School, p. 81

²⁴ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 81, 82

²⁵ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 82

7.2 Ztížení podmínek pro intervenci

Ne vždy se setkáme s případem šikany, kdy oběť touží uniknout ze spárů agresora a dalo by cokoli za to, aby se ho bystandeři zastali a pomohli mu. Některé oběti si samy přitěžují tím, že samotný strach nikam nepatřit převyšuje jejich pud sebezáchovy.

Většina dětí potřebuje nálezet ke skupině a jednají podle hesla, že negativní pozornost je lepší než žádná. V této hře se oběť cítí povinována, ze strachu nebo z náklonnosti, bránit a hájit agresora. Některé oběti se nechávají šikanovat oblíbenými dětmi, než aby se přidružily ke „šprtům“. Za takové situace je pro agresora snadné popřít, že se vůbec něčeho dopustil, a proto bývá pro učitele obtížné násilníka identifikovat. Dítě popírá, že se něco děje, a když je s tím konfrontováno, tvrdí, že mu to nevádí. Předstírá, že šlo jen o žert.²⁶

V takovém případě je pro bystandery více než nesnadné oběti nějakým způsobem pomoci. Když dotyčná osoba o pomoc nestojí, je pro bystandery nejsnazší stát se outsidersy a šikanu jednoduše ignorovat. Naštěstí jsou tady učitelé a rodiče, kteří si často všimnou, že se ve třídě děje něco, co by nemělo. Dítě se chová jinak než dříve a i charakter kolektivu je pozměněn. Vyšetřováním šikany dospělými osobami je poté snazší otevřít bystanderům oči. Je nutné dětem vysvětlit, že to co se v jejich třídě odehrává, není správné, ani v případě, že oběť nechce na své situaci nic měnit.

7.3 Důvody reakcí bystanderů

Studentům ve výzkumu Kena Rigbyho byla dána příležitost, aby objasnili důvody, podle kterých si zvolili konkrétní způsob svého jednání.

Bezprostředně se zastat oběti

Důvody k zásahu za účelem pomoci oběti byly různé, což bylo důvodem k jejich rozlišení na sedm základních důvodů, proč by žáci pomohli oběti:

- I. Silné morální cítění – Tento důvod byl uváděn žáky nejčastěji. Šikana je z pohledu těchto jedinců jednoznačně špatná. Jednání za účelem zamezit šikaně je bráno jako správné. Zde máme objasnění důvodů zásahu zastánců oběti: Zdálo se mi to jako správná věc. Je špatné takhle někoho týrat. Šikanovat není správné.
- II. Jsem přece člověk – Někteří žáci neměli přímo morální cítění. Sami sebe však viděli

---

²⁶ FIELDOVÁ, Evelyn, M. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Euromedia Group, k.s. – Ikar, 2009, s.33

jako zastánce oběti z důvodů jejich přirozenosti (toto chování jim přišlo jednoduše přirozené). Jejich vyjádření vypadala jako například tyto: Nejsm podlý člověk. Rád pomáhám druhým. Nevím proč, prostě bych to udělal.

- III. Vcítění se do role oběti – Odpovědi některých žáků mohly být ovlivněny empatickým cítěním, které mají s oběťmi. V jejich způsobu myšlení je na prvním místě znepokojení nebo soucit s dětmi, které jsou šikanovány: Bylo mi jich líto a nechtěl jsem, aby jim bylo ubližováno. Nerad vidím, když někdo zraňuje city druhých. Oběti jsou obvykle ti, kteří se za sebe nemohou postavit. Potřebují pomoc – jsou vystrašení. Dokážu si představit, jak se asi oběť cítí.
- IV. Ztotožnění se s obětí – V tomto případě se zdá, že jednání studentů úzce souvisí s jejich vlastní zkušeností být šikanován, nebo s představou, jaké by to bylo, kdyby se stali obětí šikany oni sami a jak by ocenili, kdyby jim někdo pomohl a zastal se jich. Kdyby mě někdo odstrkoval, nelíbilo by se mi to. Ocitnul jsem se v podobné situaci a vím jaké to je být šikanovaný. Tohle se mi už dříve stalo a nikdo mi nepomohl, což mne rozzlobilo. Nechci, aby si ostatní prošli tím, čím jsem si musel projít já. Kdybych byl na místě oběti já, byl bych rád, kdyby mi někdo pomohl.
- V. Hledání výhod pro obě strany (oběť, ale i jeho zastánce) – Někteří žáci, přesvědčení o tom, že by se zastali oběti, evidentně hledí na to, jaký z toho budou mít prospěch oni sami, pokud oběti poskytnou svoji pomoc: Když mu pomůžu, on potom zase pomůže mně. Je hezké někomu pomoci a mohl bych si tak získat i nové přátele.
- VI. Splnění povinnosti vůči kamarádovi – V tomto případě pomoc poskytnutá oběti závisí čistě na tom, zda je obětí kamarád nebo je to někdo cizí: Kdyby napadli některého z mých přátel, zakročil bych a pomohl mu, ale kdybych toho člověka neznal, tak bych to ignoroval. Kdyby to byl můj kamarád, zastal bych se ho.
- VII. Snaha získat slávu – Na závěr několik studentů vidělo ve svém hrdinském jednání příležitost získat vyšší status ve třídě: Mohl bych se stát hrdinou!²⁷

Některé děti by se tedy zastaly oběti proto, aby pomohly jí a některé aby pomohly, nebo spíše přilepšily samy sobě. Z těchto odpovědí tedy vyplývá, že pro někoho je hnacím motorem pocit vykonání dobrého skutku, pro někoho získaná sláva a hrdinství. Ať už ale bystandeři volí podle svého vnitřního hlasu ze soucitu či sobeckosti, je především

---

²⁷ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 84 - 86

důležité, že jednají.

V Rigbyho výzkumu byla další možnost odpovědi „informovat učitele“.

Informovat učitele

Menšina studentů, která preferovala odpověď „řekl bych o tom učiteli“ viděla tento způsob jednání jako nepraktičtější způsob jak pomoci. Někteří z nich viděli učitele jako nezbytný element při řešení problému šikany: Informoval bych učitele, protože agresor je zvyklý ho poslouchat a navíc má větší pravomoci. Učitel ho (je) může „poslat do ředitelny“.

Žáci, kteří volili tento způsob, byli většinou mladší a ve většině případů převažovaly dívky. Většina starších studentů byla skeptická ohledně schopnosti vyučujícího vypořádat se s takovou situací: Kdybych to řekl učiteli, nic by se nezměnilo.²⁸

To, jak žáci přemýšlí, zda jednat, popřípadě kdy a jakým způsobem, se většinou odvíjí od jejich osobních zkušeností. V tomto případě jde o zkušenost s tím, jak učitel v minulosti řešil problémy. Pokud nastala situace, že se žák snažil něco nahlásit a vyřešit to, nicméně se setkal pouze s laxní reakcí učitele, který odmítal cokoli řešit, je více než jasné, že u něj pomoc hledat nebude. Některé školy dokonce šikanu úplně popírají a staví se odmítavě k jakémukoli prošetřování. Na některých školách to sice vypadá, že mají skutečně zájem o to, aby zde žádná šikana nemohla vzniknout, ale v případě, že se šikana objeví, účinný zásah z jejich stran neproběhne.

Ignorovat co se kolem děje

Jak už víme, odpověď, že by studenti ignorovali to, co se kolem nich děje, byla stejně populární jako možnost, že by se zastali oběti. Objevily se zde čtyři hlavní důvody, které studenti považovali jako příčinu svého možného chování.

- 1) Netýká se mě to (není to moje věc) – Důvody, proč si někteří jedinci zvolili možnost nevměšování se do procesu šikany, by se daly shrnout právě do tohoto hesla. V jejich odpovědích se odrážela touha do ničeho se nezaplétat, protože se

---

²⁸ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 86

jich to jednoduše netýká: *To není můj problém, že se někdo vozí po někom koho neznám. Nechci se přidat ani na jednu stranu, není to moje věc. Není dobré plést se do cizích věcí. Jen tomu přihlížím. Ať si to vyřeší mezi sebou. Nic mi do toho není.*²⁹

U dětí s takovými postoji bychom se měli zaměřit na zapojení do kolektivních činností a zdůraznit přitom, že člověk nikdy není sám, takže má vždy podíl na tom co se kolem děje. Být netečný se zdá bystanderům jako správný postoj, což je nutné změnit a minimalizovat tak výše zmíněný Bystander effect.

2) Strach, že ponese následky – Zde je reakce žáků při šikaně ovlivněna poněkud jinými faktory. Ty souvisí se strachem, jak se k němu zachová agresor v případě, že nějak zasáhne a zastane se oběti. Toto zahrnuje strach z toho, že by mohl být jedinec sám napaden, ale také obavy ze zesměšnění (obzvláště kdyby došlo k nepochopení situace a ostatní by se začali smát). Dokonce by mohl být považován za „slabocha“, že vyhledává pomoc u vyučujícího: Ostatní by se do mě pustili. Kdybych se do toho nějak vložil, tak by mě pravděpodobně zmlátili. Měl bych strach, že by se to mohlo stát i mně. Mohl bych se zesměšnit. Nechci být za zbabělce, že jsem to šel ohlásit učiteli.³⁰

Zde je třeba dětem vysvětlit, že to co se jim možná jeví jako „slabošství“ je ve skutečnosti „hrdinství“.

3) Zodpovědnost je (nebo by měla být) na oběti – Některé děti přisuzují odpovědnost za šikanování přímo oběti a to z toho důvodu, že se neumí dostatečně bránit: Měl by se proti němu (nim) postavit on sám. Většina lidí se o sebe umí postarat a někdy si takové chování zaslouží. (Byly zaznamenány tendence, že cítit antipatii k obětem a dávat jim vinu za to, že jsou šikanovány, roste úměrně s věkem.)³¹

Je dosti možné, že čím jsou děti starší, jsou samostatnější a předpokládají, že tato

---

²⁹ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p.86

³⁰ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p.87

³¹ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 87

získaná samostatnost se musí projevit i v případech šikany (*Jsi už přece samostatný – postarej se o sebe sám. Neumíš se o sebe postarat? Tvoje chyba, jsi nesamostatný – nauč se to.*)

- 4) Zásah může být kontraproduktivní nebo zbytečný – Na závěr tu jsou studenti, kteří argumentovali ohledně zastavení šikany, že by to bylo marné nebo by to situaci mohlo dokonce zhoršit: *Ani by si mě nevšimli. Kdybych to ignoroval, tak by možná šikana přestala, protože bych jim nevěnoval žádnou pozornost.*³²

Tato skupina žáků si dokonce myslí, že by jejich pomoc a zastání se oběti mělo negativní dopad na situaci, nebo by minimálně vůbec nic nezměnilo. Buď si děti tak málo věří, nebo již mají s podobnou situací zkušenosti. V takovém případě je lepší informovat dospělou kompetentní osobu, než se sám pouštět do neobratných manévřů s cílem vlastnoručně zabránit agresorovi oběti dále ubližovat. Pokud agresor ucítí nejistotu ze strany obránce, může tento pokus skutečně působit kontraproduktivně. V takovém momentě by situaci zachránil pouze jiný bystander (bystanderi), který by díky tomu momentu sebral odvalu a také se oběti zastal. Agresor by tak mohl být překvapen a donucen šikany zanechat nebo minimálně přehodnotit situaci.

Podpořit agresora

Menšina studentů, většinou chlapci, kteří se vyjádřili k šikaně tak, že by podpořili agresora, obhajovali své jednání různými způsoby. Předložili nám čtyři hlavní důvody ke své volbě.

- 1) Bezpečnější volba – Není neobvyklé, že děti jsou, nebo alespoň předstírají, že jsou, na straně agresora, protože to je podle nich dobrá cesta jak se vyhnout situaci, kdy by se sami stali obětí šikany. Tohle je typický příklad, kdy se studentův kamarád zapojí do šikany. Někdy dítě pravděpodobně chybně vnímá nebo přehání podporu agresora: *Každý by byl na straně agresora, tak se nechci přiklánět k druhé straně, aby mi také nedali co proto.*

---

³² RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 87

- 2) Požitek z podívané – Je to bohužel pravda. Někteří žáci mají jednoduše rádi pohled na nějaký konflikt, navíc když je tento střet nevyrovnaný: *Libí se mi pohled na souboje. Každé dítě se rádo baví, i já mezi ně patřím.*
- 3) Obdiv agresora – Z pohledu některých dětí jsou agresori hodni obdivu: *Ten kdo ubližuje druhým je prostě „cool“ a „váli“.*
- 4) Nepřátelský postoj obecně – V několika případech to vypadalo, že jasný pohled na věc, tedy že by podpořili agresora, pramenil ze silného negativního vnímání lidí všeobecně. A ze sadistické touhy zraňovat druhé: *Osoba, která napadá a utlačuje oběti, jsem buď já nebo můj kamarád, takže musím být krutý. Někteří lidé si zaslouží jednu vrazit, protože jsou to blbci a potřebují, aby jim tu jednu někdo vrazil.*³³

U dětí, které mají tendence podporovat šikanu, v násilí vidí hrdinství, nebo se bojí proti agresorovi vystoupit a raději předstírají souhlas s projevy agresivního chování, bychom se měli zaměřit na důvody. Důležité je zjistit příčinu agresivních sklonů.

---

³³ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 87 - 88

8. Efekt přihlížejícího (Bystander effect)

Bystander effect („efekt přihlížejícího“ nebo také „rozptýlení zodpovědnosti“) zdůvodňuje, proč je u lidí méně pravděpodobné, že poskytnou oběti pomoc, pokud jsou v místnosti či blízkém okolí další osoby. Pomoc bystanderů je dokonce přímo úměrná počtu okolo stojících bystanderů. Čím větší je tedy počet bystanderů, tím menší je pravděpodobnost, že někdo z nich zasáhne a oběti pomůže.³⁴

Tento Bystander effect má 4 klíčové prvky – sebeuvědomění, sociální podněty, blokuující mechanismy a míra pocitu zodpovědnosti. Zaměřením se na tyto mechanismy můžeme dojít k bližším závěrům o způsobech chování v různých prostředích.³⁵

Nejčastěji citovaný příklad Bystander effectu v učebnicích psychologie je brutální vražda mladé ženy jménem Catherine „Kitty“ Genovese. V pátek 13. března roku 1964 se osmadvacetiletá žena vracela domů z práce. Než došla do svého bytu, byla napadena a ubodána mužem, později identifikovaným jako Winston Moseley. Přesto, že Catherine několikrát volala o pomoc, její utrpení trvalo kolem třiceti minut než někdo z mnoha kolemjdoucích kontaktoval policii. Tento incident byl médií velmi přetřásán, což bohužel vedlo ke zkreslení informací bulvárním tiskem a došlo tak k pozměnění detailů této násilné vraždy. Nicméně to byl nejznámější případ, na kterém byl demonstrován Bystander effect.

Bystanderi v mnoha případech vinu za neposkytnutí pomoci nepocítují, případně ji svalují na ostatní přihlížející. Dalo by se také říci, že se necítí tolik povinni zasáhnout, pokud je přítomno více lidí, protože mají dojem, že by neměli vybočovat z řady. („*Ale byli tam i oni, byli jsme tam všichni a nikdo nepomohl. Nevěděl jsem, že bych něco měl udělat. Nikdo nic nedělal. Nemůžu za to jen já.*“). Dalo by se říci, že se jedinec snaží i sám sebe přesvědčit, že neposkytnutí pomoci oběti je kolektivní vina – mohou za to všichni. Konkrétně však vinu podle nich nenese nikdo.³⁶

---

³⁴ *Bystander effect* [online]. [Citováno dne 18.10. 2013] Dostupné na <http://en.wikipedia.org/wiki/Bystander_effect>

³⁵ HUDSON James M. , Bruckman Amy, S. *The Bystander Effect: A Lens for Understanding Patterns of Participation* [online]. [Citováno dne 18.10. 2013] Dostupné na <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327809jls1302_2#.U11YttLIapY>

³⁶ *The Bystander Effect* [online]. [Citováno dne 23.10. 2013] Dostupné na <<http://psychology.about.com/od/socialpsychology/a/bystandereffect.htm>>

9. Australská studie bystanderů

Australský výzkum podle Rigbyho zahrnoval i videoprojekci, kde bylo zobrazeno několik různých případů šikany na školní půdě, kde byly přítomny i ostatní děti. Žáci ve věku od 10 do 14 let zhlédli videa ve svých třídách a poté odpovídali na předem připravený anonymní dotazník. Na tomto výzkumu se podíleli i občané Izraele, Itálie, Jižní Afriky, Anglie a Bangladéše. S menšími odchylkami se všechny tyto země dopracovaly k velmi podobným výsledkům, jež podporují tvrzení, že svým chováním se od sebe děti po celém světě mnoho neliší. Z těchto výzkumů se nyní zaměříme na výsledky Australské studie.³⁷

V australské části studie video shlédlo 400 dětí v rozmezí věku 10 až 14 let. Polovina z dětí byla z nižšího stupně školy (primary school) věkově v rozmezí 10-12 let a druhá polovina z vyššího stupně (secondary school) v rozmezí let 13-14, přičemž byl počet dívek rovný počtu chlapců. Výsledek nám pomohl objasnit, co se vlastně děje, když dochází k šikaně.³⁸

První otázka dotazníku byla zaměřená na zjištění, jak často jsou děti svědky toho, že je některé z dětí ve škole šikanováno. Tato otázka z části závisí na konkrétním druhu šikany. Z toho důvodu byla použita videoprojekce, která znázorňovala 1. verbální (psychickou) šikanu 2. neverbální (fyzickou) šikanu a 3. sexuální obtěžování (fyzické), sexuální nátlak nebo sexuální šikanu. Co je však důležité je to, že ani během videoprojekce ani při rozhovoru s dětmi nebylo záměrně použito slovo „šikana“. Žáci reagovali na obrázky a na audio záznam dítěte, které komentovalo dané situace na obrázku.³⁹

Většina studentů – až 83% vypověděla, že viděla na jejich škole podobné chování jako na obrázku znázorňujícím verbální šikanu. 30% dětí dokonce potvrdilo, že tento druh šikany vidají každý den nebo téměř každý den. Jak chlapci, tak i dívky měli podobné odhady. Překvapující bylo, že odpovědi, které jsme obdrželi, byly dosti

---

³⁷RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 78

³⁸RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 78 – 79

³⁹RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 79

rozsáhlé. Evidentně se některé děti často dostávají do situace, kdy dochází k šikaně, zatímco ostatní zřídka kdy vědí, pokud vůbec, že se něco děje, nebo předstírají, že nic nevidí.⁴⁰

Se situací na obrázku s neverbální šikanou, kdy dochází k fyzickému kontaktu, se setkala na školní půdě opět téměř většina dětí (72%). Vzhledem k tomu, že verbální šikana je častější než fyzická, odpovědělo větší procento dětí než u neverbální, že se s ní nikdy nesetkalo (38%). Nicméně 16% dotazovaných vypovědělo, že toto chování vidají každý nebo téměř každý den. Někteří žáci se tedy nacházejí na místech, kde dochází k šikaně mnohem častěji než ostatní studenti. Některé děti jsou si také na rozdíl od jejich spolužáků ve větší míře vědomi toho, co se děje v jejich okolí.⁴¹

Ukázky sexuálního obtěžování nebo sexuální šikany viděly jen starší děti od 13-14 let podle nařízení školských úřadů. Tyto ilustrace vyvolávaly v dětech citoslovce údivu (lapání po dechu) a chichotání pokaždé, když byly dětem předloženy.⁴²

Frekvence, s jakou se děti setkaly se sexuálním obtěžováním, byla překvapující. Přestože 50% dotazovaných potvrdilo, že se s ní ve škole nesetkaly vůbec nebo téměř nikdy, přibližně 17% chlapců a 22% dívek uvedlo, že podobné chování, jaké viděli na obrázcích, vidají denně nebo téměř každý den ve škole. Opět byly v dotazníku zaznamenány rozšířené odpovědi k těmto otázkám. Zdá se tedy, že na rozdíl od ostatních jsou některé děti častěji přítomny na místech, kde dochází k sexuální šikaně. Je nutno dodat, že tyto výsledky z Austrálie nebyly ojedinělé. V dalších zemích se objevila dokonce ještě vyšší míra sexuálního obtěžování než v Austrálii.⁴³

---

⁴⁰ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p.79

⁴¹ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 80

⁴² RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 80

⁴³ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 80

10. Vliv názoru rodičů a vyučujících

Tyto závěry svádí k pesimistickému vnímání vlivu dospělých na pomoc mládeži být dobrými bystandery. Jeden výsledek ze studie chování bystanderů má tendenci zastiňovat ty ostatní. Očekávání vyučujících, matek a otců jako by nijak neovlivňovalo odpovědi studentů na otázku, co by udělali v roli bystandera v okamžiku, kdy dojde k šikaně. Někdo by mohl dokonce považovat jakoukoli snahu učitelů a rodičů promluvit k dětem ohledně toho, co by měli a co by neměli dělat, za zbytečnou.⁴⁴

Děti si pochopitelně myslí, že my jako rodiče a učitelé nerozumíme podstatě vztahů mezi nimi a jejich vrstevníky a celkem často mají pravdu. Přímou říci dětem jak se chovat, aby byli dobrými bystandery, nemusí zrovna padnout na úrodnou půdu.⁴⁵

Je více než zřejmé, že dětem záleží více na názoru svých spolužáků a kamarádů než na názoru svých rodičů. Přestože mají děti svoje rodiče rádi a pro většinu z nich jsou autoritou, stále je v jejich věku důležitější názor vrstevníků. Není se však čemu divit. Snaží se pouze začlenit do kolektivu a najít své místo ve společnosti.

Přístup k problematice musí být více nepřímý a sotva znatelný na první pohled. Nyní už víme, že existují faktory, které zvyšují šanci rodičů a učitelů ovlivnit děti, aby byly dobrými bystandery. To zahrnuje například podporu empatického chování a schopnosti spolupracovat s druhými již od prvních let školní docházky a především vytváření takového chování. Důležitější jsou činy, ne slova. Nicméně je zřejmé, že nejdůležitějším faktorem je vliv ostatních žáků a obzvláště to, co si děti myslí, že od nich jejich přátelé očekávají.

Využití tohoto posledního poznatku vede učitele k tomu, aby dětem pomohl zjistit, co si ostatní žáci myslí, a povědět jim, co by si myslet měli. Pravda je, že pohled některých dětí na to, jak být správným bystanderem, nemusí být ihned vstřícný. Žáci mohou být ovlivněni strachem nebo lhostejností. K tomu je třeba se postavit čelem a diskutovat o tom. Negativní pocity musí být respektovány. Co je však nejdůležitější je to, že podstatná část dětí zaujímá své pozitivní stanovisko k tomu, co by měli udělat a co věří, že by udělali. Od dětí jsme se dozvěděli pozitivní a inspirující věci, které by měl

---

⁴⁴ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 91

⁴⁵ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 91

učitel vygenerovat a pomoci dětem tyto myšlenky promítnout do jejich správného chování.⁴⁶

Výzkum podle Cowie a Huston (2005) naznačuje, že vzájemná podpora, ať už je v jakékoli formě, zlepšuje kvalitu vztahů ve škole a poskytuje příležitosti odhalit šikanu v jejím ranějším stádiu, tedy dříve, než by ji odhalili sami dospělí.

Zdá se, že přátelsky založená vzájemná podpora zvyšuje pocit bezpečí dětí a obecně všech mladých lidí a podněcováním prosociálních postojů může tato podpora změnit potenciální bystandery na ochránce a zastánce oběti.

---

⁴⁶ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 91

11. Faktory ovlivňující šikanu

Vznik šikany může být iniciován mnoha různými faktory. Výzkum šikany však nedokázal identifikovat převahu ani jednoho z nich. Mezi nejčastější však patří tyto klíčové: okolní prostředí, sociální prostředí a zbytek kolektivu. Ostatní faktory mohou být čistě individuální. Téměř každý jedinec, který se nějakým způsobem podílí na výchově dítěte, však dává jeho agresivní chování za vinu médiím. Masové sdělovací prostředky totiž čím dál víc šíří násilné chování a agresivitu. Je skutečně obtížné vést a vychovávat mládež k mírnosti, vstřícnému jednání a lidské solidaritě, když je vystavena médiím, kde expozice brutality, hrubosti a ničení všeho možného dosáhla gigantických rozměrů. Sdělovací prostředky však působí na každého člověka individuálně. U někoho slouží k fantazijnímu odreagování napětí, u jiného zase zvyšují agresivitu.

Odbornice z oboru dětské psychiatrie E. Malá uvádí, že předvádění surovostí a bezcitné hrubosti dítě postupně desenzibilizuje k reálnému násilí – zbavuje jej lidského náhledu na hrůznost, soucítění, schopnost pomoci apod. Dlouhodobá expozice televizního násilí vyvolává situace, kdy dítě ztrácí nad svými agresivními pudy kontrolu.⁴⁷

(Stephenson and Smith, 1989) tvrdí, že u dětí, které šikanují své spolužáky, je třikrát větší pravděpodobnost, že pochází z disfunkční rodiny. U dětí, které vyrůstají v normálně fungující rodině se sklony k šikaně většinou neobjevují (Rigby, 1993, Bowers at al.; 1992). To znamená, že pokud má dítě v rodině oporu a zázemí, je méně pravděpodobné, že bude tíhnout k násilí nebo bude trpět neuspokojením citových potřeb, což by mohlo mít za následek ventilaci frustrace prostřednictvím svých spolužáků.

Přítomnost spolužáků ve třídě – bystanderů - může mít (a většinou skutečně má) vliv na samotný průběh šikany. (Olweus, 2001). Podle (Salmivalli, 2001) může kolektiv zaujmout pasivní postoj, což buď přispěje k pokračování šikany nebo tím naopak dojde k zamezení vstupování ostatních spolužáků do procesu šikany. Bystanderi si často vůbec neuvědomují, jakou roli a především jakou moc mají ve chvíli, kdy dochází k šikanování jejich spolužáků.

Vlivem kolektivu na proces šikany se mimo jiných zabývali například Cairns

---

⁴⁷ JEDLIČKA, Richard. KÓŤA, Jaroslav. *Aktuální problémy výchovy – Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, Praha, Karolinum, s. 79

and Cairns (1994). Navzdory tomu, že se násilné chování podle (Rigby and Slee, 1999) projevuje z větší části u jedinců než u kolektivu, zhruba 85% případů šikany probíhá v rámci skupiny spolužáků (Atlas and Pepler, 1997). Studie zabývající se procesem šikany na dětských hřištích zaznamenala účast přihlížejícího kolektivu v 88% případech šikany. Do procesu se pak vložili přítomní jedinci jen v 19% ze všech případů. (Hawkins, Pepler and Craig, 2001). Zde je jasně vidět, že šikana není nikdy záležitostí pouze agresorů a obětí, ale vždy zahrnuje i zbytek kolektivu.

Agresori přisuzovali vlastnímu násilnému chování nejčastěji tyto podněty (Rigby, 2008):

1. spolužák jim lezl na nervy
2. chtěl se pomstít
3. pro zábavu
4. protože to dělali ostatní
5. protože to byli slaboši
6. ukázat, že jsem tvrdák
7. kvůli penězům či předmětům oběti

Mezi individuální faktory, které mají za příčinu agresivní chování, spadají mimo jiné predispozice. U dětí, jež šikanovaly své spolužáky, bylo objeveno velice málo empatie a žádný soucit s utrpením druhých. (Enderesen and Olweus, 2001; Menesini et al.; 1997).

11.1 Empatie

Je zřejmé, že jednou z možností, jak účinně bojovat proti šikaně, představuje rozvíjení takových postojů a dovedností, díky nimž budou děti připravené aktivně pomoci oběti, v případě, že se ocitnou v situaci svědka šikany. Velká část incidentů probíhá za tichého svědectví dětí, které ubližování sice aktivně nepodporují, ale ani se proti němu nepostaví.⁴⁸

Empatie jako schopnost rozpoznat a sdílet emoce druhých lidí (Bryant, 1982; Eisenberg & Miller, 1987; Miller & Eisenberg, 1988) byla klasifikována jako důležitý

---

⁴⁸ FRÁŇOVÁ Lenka, *Školní šikana z pohledu Morální kontingence: přehled vybraných poznatků*. Psychologický ústav AV ČR, Praha s. 11

předstupu ochranného chování (Caravita, Di Blasio, & Salmivalli, 2009). Nedávný výzkum prokázal, že empatie byla jednoznačně propojena s ochranou oběti šikany (Gini et al., 2008; Nickerson et al., 2008) a naopak s účastí na šikaně byla spojována v negativním slova smyslu (Gini, Albiero, Benelli, & Altoe, 2007).

Vztah mezi empatií a bráněním oběti šikany se může lišit, nicméně souvisí s věkem, pohlavím a sociálním statusem dítěte. Caravita a kolegové (2009) objevili takzvanou předstíranou empatii, což je nepřímá zkušenost s emocemi ostatních jedinců (Bryant, 1982). Toto se objevuje ve větší míře především u dospívajících studentů. Warden a Mackinnon (2003) zjistili, že přestože dívky, které byly více společenské, prokazovaly i větší míru empatie než agresori a oběti, chlapci se společenskými sklony nikoli. Nicméně přestože byl objeven vztah mezi empatií a bráněním oběti, není zcela jisté, zda se empatie vztahuje k bystanderům, jež se snaží oběti agresivního chování pomoci nebo k těm, kteří jsou agresivní.⁴⁹

11.2 Vliv úrovně dosaženého vzdělání

Změna v myšlení přichází ve chvíli, kdy se děti přehoupnou přes 12. rok života (v anglickém systému školství přejdou z primary school na secondary school). Z průzkumu je vidět, že v okamžiku, kdy děti přecházejí na vyšší stupeň školy (mezi 12. – 13. rokem) dochází k nárůstu negativního vnímání oběti. Do jisté míry to může být vysvětleno faktem, že jsou děti starší a chtějí mít pocit dospělosti a nezávislosti (už nechtějí být uplakánky). Velcí chlapci a děvčata nechodí žalovat k učiteli. Další věc, která by mohla mít vliv na myšlení dětí, se týká spíše anglického systému školství. Děti přecházejí na vyšší stupeň, čímž se ocitají v novém prostředí, méně důvěrném (rodinném) a podporujícím, což je v podstatě účelem na tomto vyšším stupni. Na děti je vyvíjen nátlak, aby byly odolné, vytrvalé a aby se staraly o to, být ve v čele třídy (být na prvním místě). Z toho jasně vyplývá, že je pro dítě obtížnější poskytnout pomoc šikanovanému, než pro něj bylo dříve, na nižším stupni.⁵⁰

---

⁴⁹ BARCHIA, Kirstin, BUSSEY Kay. *Predictors of student defenders of peer aggression victims: Empathy and social cognitive factors*, *International Journal of Behavioral Development* 2011 [online] [Citováno dne 10.11. 2013] Dostupné na <<http://jbd.sagepub.com/content/35/4/289>, >

⁵⁰ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p.82

11.3 Vliv pohlaví

Způsob výběru odpovědí z pohledu bystanderů byl stejný jak u chlapců, tak i u dívek a to v tomto pořadí: pomohl bych oběti, ignoroval bych to, řekl bych o tom učiteli, podpořil bych agresora.

Zvýšený počet odpovědí „ignoroval bych to“ se objevil při přechodu z nižšího na vyšší stupeň základní školy (z primary na secondary school) stejně u dívek i u chlapců. Jediné, v čem se lišily odpovědi dívek od chlapců, byla možnost „řekl bych o tom učiteli“. Tuto odpověď volily dívky o dost častěji než chlapci, jak potvrdila nasbíraná data z výzkumů z různých částí světa. Mohlo by se tedy zdát, že dívky jsou obecně citlivější v záležitostech týkajících se šikany nebo mají alespoň lepší úmysly než chlapci.⁵¹

---

⁵¹ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p.83

12. Co ovlivňuje děti, aby byly správnými bystandery

Když už víme, co ovlivňuje chování dětí v rolích bystanderů, možná bychom jim mohli pomoci být těmi správnými bystandery. Už jsme přišli na několik klíčů:

- 1) Docházet na nižší stupeň základní školy - Během pozorování bystanderů jsme objevili, že děti na nižším stupni základní školy (10-12 let) jsou více nakloněny možnosti pomoci oběti než starší žáci základní školy ve věkové kategorii 12-14 let. Z toho vyplývá, že pomáhat mladším žákům být lepším bystanderem bude mít pravděpodobně větší úspěch. Hlavní myšlenka: začít co nejdříve.
- 2) Mít soucit, starat se o to, co se odehrává mezi ostatními žáky a pochopit, že je ve všeobecném zájmu poskytnout oběti pomoc. – Přesto, že sklony k pozitivnímu chování vůči ostatním mohou být hluboce zakotveny v osobnosti dítěte – nebo právě naopak být nemusí – jde o správnou mravní výchovu, poskytnutou vyučujícími a rodiči, která může být efektivní. Obzvláště mezi malými dětmi může být míra empatie zvýšena dobrým třídním učitelem.
- 3) Projevit se už v minulosti jako správný bystander – Když jsme dětem položili otázku, zda skutečně pomohly někomu, kdo byl v minulosti šikanovaný, zjistili jsme, že zhruba polovina žáků se pokusila nějakým způsobem pomoci. Kromě toho jsme si všimli, že u studentů, kteří se v minulosti zastali oběti, je větší pravděpodobnost, že zasáhnou a pomohou i v budoucnu. Na první pohled může vypadat toto zjištění jako samozřejmé, ale vůbec tomu tak být nemusí. Dokazuje to především fakt, že důsledky zastání se oběti při školní šikaně nejsou vnímány negativně. Děti, které zasáhly do procesu šikany, a postavily se za oběť, mají pozitivní zkušenosti, které jim dodávají odvahu, aby své jednání zopakovali.
- 4) Nezasahovat v minulosti do věcí mezi agresorem a obětí – Je jasné, že takové děti jsou spíše v roli agresora. Jak dobře víme, tak se žáci, kteří v minulosti šikanovali, často ztotožňují s ostatními agresory a tak se vzájemně napodobují a podporují. A skutečně, výsledky výzkumu potvrzují očekávání, že se děti, které kdysi šikanovaly,

zřídka kdy snaží vyhledat pomoc pro oběť, když se stanou svědky šikany. Avšak děti, které se staly obětí šikany, mají také málo kdy sklony k tomu, aby se zastaly oběti. To, že nechtějí pomoci oběti, pramení nejspíš z jejich strachu a uvědomování si, že mohou být zraněni oni sami. Pro takovéto děti je velice obtížné zastat se oběti.⁵²

---

⁵² RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 88, 89

13. Kdo ovlivňuje děti, aby byly správnými bystandery

Bylo by dobré pokusit se najít odpověď na otázku, jak velký mají vliv rodiče, vyučující a spolužáci na to, jak se děti zachovají v roli bystanderů. V Rigbyho výzkumu se zabývali touto otázkou, na níž odpovídalo 400 žáků z Austrálie. Použili zde obrázky, na kterých byli zachyceni bystandeři, jak přihlíží šikaně, a položili jsme jim tuto otázku: Co by tvoje matka/otec/učitel/kamarád očekávali, že uděláš? V naprosté většině děti odpovídaly, že jejich matky, otcové a učitelé by očekávali, aby pomohli oběti. Jejich úsudek ohledně kamarádů byl však o dost méně pozitivní. Spousta dětí naznačila, že by jejich kamarád očekával, že budou situaci ignorovat. Několik jedinců dokonce odpovědělo, že si myslí, že by od nich jejich kamarád očekával podporu agresora. Zjištění těchto argumentů tak objasnilo, proč by se děti rozhodly šikanu ignorovat.

Nejvíce odhalující výsledek byl však ten, že děti, které odpověděly, že by jejich kamarád očekával, že se přikloní na stranu oběti, byly ve větší míře připraveny říci, že by oběti pomohly. Podstatná většina žáků je připravena pomoci oběti díky pozitivnímu vnímání jejich spolužáků – kamarádů. Kdybychom to měli shrnout, tak děti, které si myslí, že by od nich kamarádi očekávali podporu oběti, jsou více nakloněny možnosti, že by skutečně zasáhly ve prospěch oběti. Občas míváme sklony přisuzovat ochranářské chování přímo té osobě, která jedná. Tím vzniká nebezpečí, že můžeme opomenout na vliv přátel a to přesto, že zde máme přesvědčivé důkazy, že lidumilné chování mezi dětmi je úzce spojeno s tím, co sami vidí u chování svých kamarádů.

Jaký je tedy vliv dospělých osob podle odpovědí studentů? Je více než jasné, že co si děti myslí, že by od nich očekával vyučující, nemá nic společného s jejich záměrem někomu pomoci; což naznačuje, že přímý vliv vyučujícího na dítě nemá celkově velkou váhu.

Výsledky ohledně rodičů a jejich očekávání dopadly o něco málo pozitivněji. Korelace mezi úmyslem žáka pomoci oběti a jejich domněnkami, co by asi očekávali jejich rodiče, se pohybovala okolo nuly. Názor jejich otců a matek neměl na jejich volbu žádný vliv. Když jsme ale vzali v úvahu celkové očekávání rodičů, bylo zde patrné, že když se názory obou rodičů shodovaly, byl jejich vliv ve skutečnosti významný.⁵³

---

⁵³ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, p. 90

14. Genderový aspekt

Dívčí šikana mívá na rozdíl od šikany mezi chlapci spíše podobu psychického týrání, pomluv, intrik a odmítání a odehrává se většinou v blízkých, kamarádských vztazích. Šikanované dívky bývají na svých trýznitelkách často citově závislé a považují je dokonce za své přítelkyně. Chlapci většinou naopak šikanují druhé chlapce, kteří nepatří do okruhu jejich přátel (Dellasega a Nixon, 2003).⁵⁴

Výzkum pod vedením Rigbyho a Slee (1995 a 1996) ukazuje, jaký má vliv věk a pohlaví při výskytu šikany. Jeho nárůst je znatelný okolo 8. - 9. roku života a u chlapců se zvyšuje zhruba v 12. roce života (při nástupu na *secondary school*). Poté se postupně snižuje. U dívek se projevy šikany začínají objevovat kolem osmého roku života a poté mají sestupnou tendenci. V této studii se mimo jiné 4 z 8 učitelů a 11 z 50 studentů vyjádřilo, že nejdůležitějším faktorem ovlivňujícím šikanu je věk.

Jsou tři formy šikany – verbální, psychická a fyzická. Výzkum ukázal, že 3 vyučující a 21 studentů souhlasí s tvrzením, že dívky mají větší sklony k psychické šikaně než k fyzické. Zbytek dotazovaných byl opačného názoru. Podle Bjorkqvista, Lagerspetze a Kaukiaonien 1992, Ostermana 1999 a Owense a slečny McMullen 1995 jsou také dívky více nakloněny k psychické formě šikany.

Co se týče chlapců, výzkum odhalil, že téměř všichni učitelé a 50% studentů sdíleli názor, že chlapci častěji používají fyzickou formu šikany. Podle výzkumu, na kterém pracovali Smith a Morita (1999) jsou chlapci častěji viděni, jak se podílejí na šikaně než děvčata a to jak v roli agresora, tak i v roli oběti.⁵⁵

Převládající názor na šikanu je u mnoha lidí takový, že „kluci jsou prostě kluci“ a tak se u nich agresivní chování a tendence k šikaně očekává. Mnozí se snažili tento

---

⁵⁴ *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém*, Sborník příspěvků z konference, Praha 2009 [online] [Citováno dne 19.11. 2013] Dostupné na http://www.sikana.org/Sbornik_Sikana_2009.pdf

⁵⁵ [online] [Citováno dne 19.11. 2013] Dostupné na <http://search.proquest.com/docview/923786867/fulltext/13AA32DF0497F6622EF/2?accountid=9646>

postoj změnit, ale mezitím vyšlo najevo, že některé dívky se chovají ještě více jako „klučičí rváči“ než samotní chlapci.⁵⁶

Podíl chlapců a dívek na jednotlivých rolích podle výzkumu Salmivalli et al. (1996)

- Zastánci oběti (děvčata 30.1%, chlapci 4.5%)
- „Outsideři“ (děvčata 40.2%, chlapci 7.3%)
- Ti, kdo motivují agresora (děvčata 1.7%, chlapci 37.3%)
- Asistent agresora (děvčata 1.4%, chlapci 12.2%)

Výzkum Lindmana a Sinclaira (1988) prokázal, že oběť i agresor byli méně oblíbeni než ostatní děti ve třídě. Nicméně agresoři ženského pohlaví tvoří zvláštní skupinu, jejíž popularita je překvapivě vysoká (otázky: Vedle koho bys rád/ráda seděla ve třídě? nebo: Kdo by převzal vládu, dozor nad třídou, kdyby byla učitelka nepřítomna?). I kdyby se tyto charakteristické rysy týkaly stejně i agresora mužského pohlaví, nikdy by nebyl považován za vůdce (někoho, kdo stojí v čele třídy).

Role oběti je v dotazníku oddělena od ostatních rolí. Ve druhé části dotazníku od Salmivalli et al. (1996) měli žáci napsat jména dětí, které se podle nich staly oběťmi šikany od ostatních spolužáků. Pokud 30% a více dětí někoho označilo jako oběť, bylo jeho postavení ve třídě potvrzeno, nehledě na odpovědi v první části dotazníku, kde se přiřazovaly ostatní role.

Identifikace role oběti tímto způsobem byla podle Salmivalli et al. (1996) založena na předpokladu, že být obětí je hlavní role tohoto dítěte, jež bylo takto ohodnoceno třiceti a více svými spolužáky. Toto ohodnocení je nezávislé na tom, jak by se jedinec choval v případě, že by byl cílem šikany jiný spolužák.⁵⁷

---

⁵⁶ ELLIOTT, Michele. *Bullying: A practical guide to coping for schools*, Longman Group UK Limited, p. 3

⁵⁷ SALMIVALLI, Christina, LAGERSPETZ, Kirsti, BJÖRQVIST, Kaj, ÖSTERMAN, Karin, KAUKIAINEM, Ari. *Bullying as a group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status Within the Group*, Wiley-Liss, Inc., 1996, p.

15. Sexuální obtěžování

Nabízí se otázka, zda by mělo být sexuální obtěžování považováno za druh šikany. S největší pravděpodobností je toto obtěžování motivované sexuálními pudy spíše než touhou mít převahu, být dominantní. Nicméně se to shoduje s naší definicí šikany v ohledu zneužití své síly nebo postavení ve třídě. V každém případě je toto chování společensky nepřijatelné a neoprávněné. Ve školách obecně je toto chování považováno za protiprávní (nezákonné).

Avšak navzdory tomu, že počet odpovědí „ignoroval bych to“ byl u chlapců poněkud vyšší než u dívek, byly celkově jejich odpovědi velmi podobné. Tím pádem názor, čas od času propagovaný, že chlapci více inklinují k sexuálně podněcenému chování, je tedy poměrně v rozporu s výsledky, které jsme získali z těchto Australských studií.

Jak děvčata, tak i chlapci evidentně vnímají sexuální obtěžování jako závažnější prohřešek ve srovnání s verbální nebo fyzickou šikanou. Z celkového počtu žáků na vyšším stupni základní školy odpověděla většina (83%), že by spíše přímo či nepřímo pomohli dívce, která by se stala obětí sexuálního obtěžování, než oběti klasické šikany (44%). To by znamenalo, že mladé adolescenty nejvíce pohoršuje sexuální obtěžování, především prováděné chlapcem na dívce, které se jim jeví přímo jako odporné. Takové chování je tedy uznávané v širokém povědomí jako špatné. Studenti sami cítí, že by mělo být takovému chování zamezeno. Velká většina se domnívá, že by buď osobně zasáhli nebo alespoň informovali vyučujícího. Ale přesto nezapomínejme na fakt, že velká spousta případů sexuálního obtěžování zcela zjevně pokračuje. Již dříve jsme zaznamenali, že 37% studentů věkové kategorie 12-14 let bylo svědky takového chování, které se odehrávalo každý týden. S čím se tedy musíme vypořádat je problém, jak převést tyto dobré úmysly do skutečného jednání.⁵⁸

---

⁵⁸ RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, s. 83, 84

16. Atribuce příčin šikany

Komu děti připisují vinu za šikanu a na čem jejich hodnocení závisí? Uchopení tohoto málo rozpracovaného tématu ztěžuje skutečnost, že jednotlivé studie jsou vzhledem k rozdílnosti metodik vzájemně těžko porovnatelné. Jako šikana je označován velmi různorodý jev, který stávající konstrukce vysvětlují jen omezeně. Komu a jak velkou vinu děti za šikanu přisoudí, do značné míry závisí na konkrétní podobě scénáře a kontextu šikany, který je jim předložen. Morální hodnocení obecně je složitým procesem skládajícím se ze série vzájemně provázaných rozhodnutí, v zásadě však děti hodnotí jednak velikost způsobené škody a pak míru záměrnosti činu (Baird, Astington, 2004).⁵⁹

Dosavadní poznatky naznačují, že děti na základní škole, zejména agresoři a děti, které jim napomáhají, mají sklon přisuzovat vinu z velké části oběti šikany (Bosacki et al., 2006; Gini, 2008). Objasnění procesu atribuce viny je těžký úkol také proto, že se jedná o komplexní proces, ve kterém se uplatňuje řada faktorů. Některé z těchto faktorů zkoumala Gini (2008) na vzorku preadolescentních dětí ve věku 9-12 let. Připisování viny oběti šikany se častěji objevovalo u chlapců a častěji při hodnocení přímé fyzické agrese než při hodnocení nepřímé šikany. Zatím co sympatie k oběti byly predikovány pozitivním vědomím školního společenství (*positive sense of community*), obviňování dětí bylo predikováno negativní vztahovou atmosférou (*negative relational atmosphere*) ve škole (Gini, 2008). Gini (2007) také došla k závěru, že v procesu přisuzování viny hraje roli i sociální status potenciálních viníků. Autorka zkoumala atribuci viny za meziskupinovou šikanu mezi preadolescentními žáky jedné školy a zjistila, že vedle silné preference vlastní skupiny (*in-group*) mezi dětmi panuje sklon vinit vnější skupinu (*out-group*) s vysokým sociálním statusem více než kteroukoliv jinou skupinu. Mezi ojedinělé práce sledující vztahy mezi osobnostními vlastnostmi a mechanismy atribuce příčin šikany patří korelační studie Bollmer, Harris a Milich (2006), která sledovala vzorek dětí ve věku 10-13 let.⁶⁰

Děti byly podrobeny testu Big Five, což je pětifaktorový model osobnosti,

---

⁵⁹ FRÁŇOVÁ Lenka, *Školní šikana z pohledu Morální kontingence: přehled vybraných poznatků*. Psychologický ústav AV ČR, Praha s. 6

⁶⁰ FRÁŇOVÁ Lenka, *Školní šikana z pohledu Morální kontingence: přehled vybraných poznatků*. Psychologický ústav AV ČR, Praha s. 7

obsahující skupinu všeobecných tvrzení o chování člověka, s nimiž se testovaná osoba srovnává pomocí škály od jedné do pěti.

Big Five obsahuje těchto pět faktorů:

- Otevřenost (Openness)
- Svědomitost (Conscientiousness)
- Extraverze (Extraversion)
- Vstřícnost (Agreeableness)
- Emoční stabilita (Emotional Stability)⁶¹

Děti, které dosahovaly v Big Five nižšího skóre na škále Svědomitost a vyššího na škále Neuroticismus, měly vyšší sklon obviňovat agresory a méně jim odpouštět. Zkoumání povahy vztahů těchto proměnných a jejich provázanosti s dalšími osobnostními a sociálními proměnnými je úkolem pro budoucí studie, které by nebyly postavené pouze na jednoduchém korelačním designu.

Výzkumy opakovaně poukazují na skutečnost, že způsob percepce důvodů vedoucích k šikaně a připisování viny za šikanu pravděpodobně ve značné míře závisí na pozici či roli, kterou dítě v rámci školy zaujímá.⁶²

---

⁶¹ Wiley online library [online] [Citováno dne 1.12. 2013] Dostupné na <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1744-6570.2000.tb00194.x/abstract>>

⁶² FRÁŇOVÁ Lenka, *Školní šikana z pohledu Morální kontingence: přehled vybraných poznatků*. Psychologický ústav AV ČR, Praha s. 7

17. Kyberšikana

Najít jednotnou definici kyberšikany je velice obtížné. Kdyby mělo kyberšikanu definovat pět lidí, vzniklo by pět lišících se odpovědí. Toto je jedním z problémů při řešení kyberšikany. Nicméně všechny výpovědi by se jistě shodly v tom, že kyberšikana spočívá ve využití technologie k ohrožování druhé osoby (počítač, mobil, tablet, Wi-Fi digitální kamery nebo jakákoli jiná technická zařízení).⁶³

V porovnání s klasickou šikanou, kdy dokážeme odhadnout čas a místo útoku, je kyberšikana zákeřnější v tom, že nikdy nevíme, kdy se staneme její obětí. Obětí kyberšikany se člověk může stát kdykoliv a kdekoliv. Jediné co k útoku agresorovi stačí je mobilní telefon a internet. Obětí se může člověk stát už tehdy, má-li u sebe mobilní telefon, je připojený k internetu nebo má například založený veřejný profil (nejčastěji facebook), na kterém mu jiní uživatelé mohou nechávat zprávy, přístupné veřejnosti, či ho mohou zesměšňovat fotografiemi či ponižujícími obrázky. Kyberšikana je tedy zákeřná proto, že před ní není úniku.

Někdy bývá nejjednodušší a zároveň nejefektivnější způsob zastavení kyberšikany ignorace. Většina agresorů kyberšikany čeká na reakci své oběti. Touží vědět, jak ji zastrašili nebo zesměšnili. Chtějí vidět, jak se potí či pláče, i když jen virtuálně. Bohužel ignorování něčeho takového není vůbec snadné, navíc pro osoby ve věku 9-15 let.⁶⁴

Od klasické formy šikany se kyberšikana liší v tom, že agresor nemusí být fyzicky zdatnější než oběť. Kyberšikana je tedy podle Cyberbullying Research Center rovnocenná forma trýznění v řadách agresorů bez rozdílu pohlaví a rasy. Zhruba 20% dotazovaných studentů přiznalo, že se podíleli na nějaké formě kyberšikany a 10% z nich přiznalo, že za posledních 30 dní použilo alespoň dvakrát minimálně jednu formu kyberšikany.

Podle Cyberbullying Research Center, jehož hlavním cílem je poskytovat aktuální informace o povaze a rozsahu online agrese mezi dospívajícími, se počet obětí téměř rovná počtu agresorů. Dr. Justin W. Patchin a Dr. Sameer Hinduja komunikují

---

⁶³ PATCHIN Justin W., HINDUJA Sameer. *Cyberbullying Prevention and Response: Expert Perspectives*, Routledge, New York, 2012. p.14

⁶⁴ *Stop cyberbullying* [online] [Citováno dne 1.12.2013] Dostupné na <http://stopcyberbullying.org/parents/youth_empowered_solutions.html>

s mládeží i dospělými a provádí pravidelné průzkumy. Podle jejich výzkumů se cca 20% mladistvých přiznalo, že se stali obětí kyberšikany minimálně jednou v jejich životě a 17% z nich vypovědělo, že se stali obětí jedné nebo více jejích podob minimálně dvakrát za posledních 30 dní.⁶⁵

Jediný rozdíl mezi oběťmi a agresory v kyberšikaně je pohlaví. Dospívající dívky byly daleko častěji oběťmi kyberšikany nežli chlapci – podle průzkumu 25% dívek a 16% chlapců.

Podle webové stránky Stop Cyberbullying mají školní instituce svázané ruce ohledně zabránění elektronické šikaně. Pokud nedojde k šikaně ve škole přímo ve vyučovacích hodinách, učitelé nemají oprávnění k zásahu a zabránění tím jejímu pokračování, i když mohou být výsledky šikany ve třídě jasně viditelné.⁶⁶

Kyberšikana není nikdy záležitostí dvou jedinců - tedy agresora (případně agresorů) a oběti. Hlavním důvodem proč se agresoři vyžívají v kyberšikaně je radost z toho, jak na dané útoky, zesměšňování či zastrašování bude reagovat jejich okolí. Radost z posměchu bystanderů na účet oběti bývá hlavním důvodem, proč k této formě šikany vůbec dochází. V jednom okamžiku totiž útočník nasbírá „potlesk a uznání“ od svých bližních, kteří se baví tím, že někdo ubližuje druhému člověku. Z tohoto pohledu jsou na vině ne jen agresoři, ale z velké části i bystandeři.

---

⁶⁵ *Cyberbullying research center* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <<http://cyberbullying.us/research.php>>

⁶⁶ *Stop cyberbullying* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <http://stopcyberbullying.org/parents/youth_empowered_solutions.html>

18. Praktická část

18.1 Cíl výzkumu, stanovení hypotéz

18.1.1 Cíl výzkumu

Cílem této práce bylo zjistit názory žáků 7. tříd základních škol na šikanu, zjistit do jaké sociální role by se dali zařadit a více proniknout do jejich myšlení. Šikana je v naší společnosti častým jevem, ale v mnoha případech se s tímto problémem lidé neumí vypořádat. Někdy dokonce šikana končí tragédií. Ve své práci jsem se zaměřila na názory žáků sedmých tříd na šikanu a agresivní chování ve škole. Podle jejich odpovědí jsem tak mohla identifikovat, jaké sociální role zastávají a jak se liší vnímání šikany u chlapců a u dívek.

Toto vše jsem se pokusila zjistit pomocí testu, který tvoří 27 otázek a týká se výroků o šikaně, k nimž se žáci vyjadřovali pomocí číselné stupnice. Na základě těchto výsledků jsem dále vytvořila graf, jehož pomocí se můžeme lépe orientovat v rozdílných hodnotách odpovědí dívek a chlapců. Mé očekávání bylo takové, že chlapci budou spíše nakloněni sociální roli agresora či motivátora a dívky naopak zaujmou pozici obránce či outsidera.

Pro větší objektivnost testu jsem zvolila návštěvu tříd v několika různých školách ve větších i menších městech. Většina tříd měla téměř vyrovnaný počet dívek a počet chlapců. Testy byly anonymní a žáci tak místo podpisu pouze uvedli, zda dotazník vyplňovala dívka či chlapec.

Testování hypotéz tedy proběhlo na základě sběru dat, jejich třídění, zpracování a vyhodnocování. Při analýze dat získaných ve výzkumu jsem využila takzvané popisné (deskriptivní) statistiky. Shromážděná data jsem se snažila popsat tak, aby poskytovala co možná nejpřesnější, přehlednou a názornou informaci o měřených jevech (názorech a postojích dětí k šikaně). Dále jsem pomocí induktivní statistiky posoudila vlastnosti celku (obecně všech žáků v rozmezí 12-13 let) na základě vlastností jeho částí (jednotlivých dětí v různých školách).⁶⁷

---

⁶⁷ CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*, Grada publishing, a.s, Praha 7, 2007, s. 17

18.1.2 Stanovení hypotéz

Před začátkem vyhodnocování dotazníků jsem si vytvořila několik hypotéz. V otázkách šikany jsem předpokládala, že chlapci budou více nakloněni agresivnímu chování a budou tedy blíže roli agresora či jeho pomocníka. U některých chlapců, ne tolik průbojných, jsem očekávala názory typické pro outsidersy. Dívky jsem naopak viděla v roli obránců vzhledem k více vyvinutému empatickému citění.

U faktorové analýzy jsem očekávala, že vyjdou tři signifikantní faktory zahrnující agresory a doufala jsem, že další sociální role bude v hojném počtu zastoupena obránci. Třetí faktor jsem odhadovala na pomocníka agresora nebo outsidersa.

18.2 Metoda sběru dat

Nejčastější metodou pro efektivní zkoumání výskytu šikany ve školách a názorů na ni je anonymní dotazník. Pro svůj výzkum jsem proto také použila jeden z těchto speciálních dotazníků, který mi posloužil jak ke zjištění názorů na šikanu ve školách, tak především pro bližší informace ohledně myšlenkových pochodů všech členů třídy.

Počet otázek v dotazníku je 27 a jsou psány spíše hovorovou češtinou proto, aby se děti necítily pod tlakem a odpovídaly skutečně podle svého svědomí. K pravdivosti výsledků přispěla největší mírou jejich anonymita a fakt, že jsem navštěvovala různé školy po republice, což utvrdilo respondenty v tom, že jejich odpovědi budu číst pouze já jako cizí osoba. Jediné, co jsem požadovala kromě samotného ohodnocení otázek danou číselnou škálou, bylo vepsání do horního rohu, zda dotazník vyplňoval chlapec či dívka, což mi později pomohlo při vytváření grafu a srovnávání odpovědí podle genderu.

Na otázky, které byly dětem předloženy, se mělo odpovídat pomocí této číselné tabulky:

Tabulka 2

úplná pravda	1
trochu pravda	2
něco mezi	3
asi není pravda	4
vůbec žádná pravda	5

Respondenti odpovídali tímto způsobem na všech 27 výroků, které zněly takto:

Tabulka 3

Šikanují hlavně kluci.
Když se na naší škole šikana objeví, učitelé ji hned vyřeší.
Šikanovat je hnusné.
Když vidím šikanu, jdu od toho pryč.
Díky šikaně děti můžou pochopit, co na nich druhým vadí.
Když je někdo šikanovaný, je mi ho líto a chtěl bych mu pomoci.
Šikanovat je surovost.
Obyčejně jsou šikanovaní ti, kteří si to zaslouží
Proti šikaně ve třídě stejně nic nezmůžu.
Když šikanují někoho, koho nemám rád, klidně se trochu přidám.
Kdo si na šikanu stěžuje dospělým, je srab.
Šikanovat je vždycky velká zbabělost.
Zabránit šikaně je věc dospělých.
Když někoho šikanují, nevšímám si toho.
Šikana je někdy nejlepší způsob jak vyřešit problém.
Když je někdo šikanovaný, jdu mu pomoci.
Trochu někoho šikanovat může být docela legrace.
Nejlepší je do ničeho se neplést.
Když spolužáci někoho šikanují, dostanu na ně vztek.
Ten, kdo je šikanovaný, si o to většinou říká.
Pro moje přátele je šikana normálka.
Když je ve třídě šikana, můžou za to vlastně trochu všichni
Kdo se hned rozbere, toho je fajn trochu potrápít.
Když vidím šikanu, snažím se tomu zabránit.
Šikanovat může být někdy správné.
Šikana otuží citlivky a slabochy.
Když vidím šikanu, měl bych proti tomu něco udělat.

18.3 Výzkumný vzorek

Výzkum je zaměřen na žáky 1. pololetí běžných základních škol, konkrétně na děti ze 7. tříd. Podle pedagogů v těchto třídách se šikana nevyskytovala ani v minulosti, ani v době, kdy děti vyplňovaly dotazníky, avšak výsledky výzkumu ukázaly, že některé děti se se šikanou ve škole již musely setkat a v některých případech bylo znát, že ji poznaly osobně.

Snažila jsem se, aby tyto dotazníky byly vyplněny s naprostou důvěrou v jejich anonymitu, takže výsledky odpovídaly mému očekávání. Před tím, než žáci začali s vyplňováním, jsem naléhala, aby skutečně odpovídali podle toho, jaký je jejich vlastní pohled. Jak to všechno, na co se v dotazníku ptám, vnímají oni sami. Mým záměrem bylo ujistit děti, že se jejich odpovědi nedostanou k jejich vyučujícím či rodičům a zjistit tak co nejuvěrohodnější výpovědi žáků sedmých tříd. Cíl těchto dotazníků byl především zjistit názory bystanderů. Pokud se ve třídě šikana objeví, bývá pravidlem, že zde máme oběť, agresora a bystandery – je tedy vysoká pravděpodobnost, že drtivá většina respondentů se skládala z bystanderů).

Výzkumu se zúčastnilo 137 respondentů z pěti základních škol, z toho 67 dívek a 70 chlapců.

18.4 Použité metody

SPSS Statistics je softwarový balíček (původně Statistical Package for the Social Sciences), jehož první verze byla zveřejněna v roce 1968 poté, co ji objevil Norman H. Nie, Dale H. Bent, a C. Hadlai Hull. SPSS patří mezi nejpoužívanější programy statistických analýz ve společenských vědách. Je používán pro výzkum trhu, zdraví, společnosti, vlády, školství, marketingu a dalších. Původní SPSS manuál (Nie, Bent & Hull, 1970) byl popsán jako jedna z nejvlivnějších knih sociologie, jelikož umožňuje běžným vědcům udělat vlastní statistickou analýzu.⁶⁸

Existují dvě skupiny technik faktorové analýzy: a) faktorová analýza explorační (Exploratory factor analysis), určena především pro konstrukci škál – její využití je především v počátečních fázích výzkumu a b) faktorová analýza konfirmační (Confirmatory factor analysis), která se již používá k meritorní analýze – k ověření

---

⁶⁸ SPSS [online] [Citováno dne 1.12. 2013] Dostupné na <<http://en.wikipedia.org/wiki/SPSS>>

specificky formulovaných hypotéz.⁶⁹

Ve své diplomové práci jsem tedy zvolila explorační faktorovou analýzu, což je technika, s jejíž pomocí se snažíme nahradit vztahy mezi sadou vzájemně spjatých proměnných malým počtem ne přímo pozorovatelných znaků, faktorů. Její primární funkce je tedy redukce dat (redukce proměnných). Poté, co faktor objevíme a pojmenujeme, můžeme z něj vytvořit novou proměnnou, kterou používáme v další analýze namísto původních položek.⁷⁰

18.5 Scree Plot

Scree Plot je indexový graf úpatí vlastních čísel, jenž určuje vhodný počet latentních proměnných (pro zobrazení v rovině se většinou dává přednost prvním dvěma latentním proměnným), které ještě dostatečně popisují proměnlivost v datech. V mém případě mi vyšly latentní proměnné (faktory) tři – agresori, obránci a outsideři.⁷¹

18.6 Postup práce

Data sesbíraná v sedmých třídách základních škol České republiky jsem zpracovala pomocí faktorové analýzy. Faktorová analýza vznikla v oblasti psychologie. Za jejího zakladatele je považován Charles Spearman, který v roce 1904 v článku o povaze inteligence navrhl hypotézu o existenci společného faktoru „obecné intelektové schopnosti“, způsobujícího korelace mezi výsledky různých inteligenčních testů. Kromě společného faktoru předpokládal Spearman i řadu specifických faktorů, z nichž každý se uplatňuje jen v rámci daného testu a nekoreluje s ostatními.⁷²

Pro tento typ dotazníku jsem použila program SPSS 20. Na základě této analýzy byly vygenerovány tři faktory (kategorie respondentů) s vysokými hodnotami, a to pomocí Scree Plotu.

---

⁶⁹ *Explorační faktorová analýza* [online] [Citováno dne 1.12. 2013] Dostupné na <https://is.muni.cz/el/1423/podzim2004/SOC418/Lekce-11_faktan.pdf>

⁷⁰ *Faktorová analýza* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/skalouda/fa/zakl_pojmy.htm>

⁷¹ *Postup analýzy vícerozměrných dat* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <<http://meloun.upce.cz/docs/research/chemometrics/methodology/4postup.pdf>>

⁷² *Faktorová analýza* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <<http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/skalouda/fa/>>

Faktory, by se daly interpretovat následovně:

1. agresoři
2. obránci
3. outsideři

19. Výsledky výzkumu

Po zpracování dat faktorovou analýzou jsem došla k následujícím výsledkům. Jako signifikantní mi vyšly tyto tři sociální role: agresoři, obránci a outsideři. Z toho vyplývá, že ve třídách, kde jsem prováděla výzkum, byly tyto tři skupiny zastoupeny nejvyšším počtem žáků.

V níže uvedené tabulce můžeme vidět faktory všech třech sociálních rolí. Agresoři jsou uvedeni pod číslem 1, pod číslem 2 jsou obránci a číslo 3 reprezentuje outsidersy.

Tabulka 4

Rotated Component Matriř

	Component		
	1	2	3
řikanovat je správné	,689		
oběť si o to říká	,634		
pro mé přátele ř. OK	,618		
oběti si to zaslouží	,612	-,256	
řikana vyřeší problém	,580		
řikanovat je legrace	,557	-,407	
stěžující je srab	,542	-,328	
brečícího fajn potrápít	,540	-,422	
řikana otuží citlivky	,534		
klidně se přidám	,506		
pochopit díky řikaně	,498		
za řikanu můžou všichni	,334	,273	
chci oběti pomoci		,747	
jdu oběti na pomoc		,689	-,344
něco dělat proti řikaně	-,324	,618	-,226
uč vyřeší řikanu		,589	
snaha zabránit řikaně		,579	-,394
řikana je surovost	-,266	,510	,231
řikanovat je hrozné	-,409	,508	
vztek na agresory		,418	-,257
řikanovat je zbabělost	-,212	,366	
do ničeho se neplést			,701
jdu od ř. pryč			,628
proti řikaně nic nezmůžu			,577
nevšímám si řikany			,546
zabránit ř. věc dospělých	,249	,257	,343

Extraction Method: Principal Component Analysis.
Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 6 iterations.

19.1 Agresoři

Podle výsledků mé analýzy na základních školách jsou jednou ze tří nejpočetnějších skupin samotní agresoři. Tento výsledek není pozitivní, ale ani překvapující. Zde můžeme vidět, jaké mají agresoři morální hodnoty a které názory uvedené v dotaznících jsou jim blízké.

19.1.1 Názory typické pro agresory

19.1.1.1 Šikanovat je správné

Agresor nevidí šikanu jako špatnou věc, ale dokonce jako prospěšnou. Podle mého názoru si dítě zastávající takové postoje neuvědomuje, případně si nechce připustit, že by mohlo šikanováním skutečně ublížit. V jiném případě si žák uvědomuje, že druhému člověku ubližuje, ale chybí mu morální citění a dokonce ho těší, že může někomu ublížit.

19.1.1.2 Oběť si o to říká

Za šikanu často dává agresor vinu přímo své oběti. Z jeho pohledu ho dítě samo a především úmyslně vyprovokuje k činu svým chováním. Agresora potom chování oběti dráždí natolik, že si podle mého názoru dokonce v některých případech vsugeruje, že jedná oprávněně.

19.1.1.3 Pro mé přátele je šikana ok

Velký problém při šikaně nastane především tehdy, když se agresor ocitne v okruhu přátel, který šikanu schvaluje a podporuje. Zde můžeme vidět zlomový okamžik, kdy agresor cítí, že jeho chování sklízí úspěch a je za něj oceněn svým kolektivem. V tomto okamžiku už nic nebrání agresorovi pokračovat v násilném chování vůči své oběti. Má jistotu, že mu nikdo nebude bránit a naopak se mu takové chování „vyplatí“. Zde také můžeme vidět silný vliv bystanderů, kteří se v tomto případě přiklánějí na stranu agresora místo toho, aby poskytli pomoc oběti.

19.1.1.4 Oběti si to zaslouží

Absence empatie a chybné morální cítění z mého úhlu pohledu v agresorech vzbuzují dojem, že oběť si veškerou trýzeň, kterou jim oni způsobují a veškeré rány, ať už fyzické či psychické, bezvýhradně zaslouží. V některých případech jsem nabyla dojmu, že se agresori sami cítí povinováni trestáním obětí s cílem je „napravit“. Z citlivějších a bojácnych jedinců tak chtějí například udělat neohrožené hrdiny tím, že jim dávají různé posměšné přezdívky a nutí je dělat věci, na které by si často ani sami agresori netroufli.

19.1.1.5 Šikana vyřeší problém

Jedním ze známek dětské nevyspělé psychiky je postoj, který agresori zastávají, když chtějí šikanou něco vyřešit. Je tedy velmi důležité dětem od nejtějšiho věku vštěpovat, že násilí nikdy nic nevyřeší a naopak vždy situaci zhorší. Děti musí vědět, že skrze agresivní chování nikdy nevede cesta ke zvládnutí jakéhokoli problému.

19.1.1.6 Šikanovat je legrace

Zde se opět setkáváme s nedostatkem empatie. Bez ní jedinec těžko pochopí pocity své oběti a nedostavuje se tak u něj pocit provinění. Neschopnost vcítit se do role oběti, ho utvrzuje v tom, že to, co dělá je neškodné.

V některých případech však může jít o přesvědčení, že jde o legraci, protože agresor by dané chování sám na sobě nepovažoval za nepříjemné. V takovém případě je důležité stanovit pevné hranice. Pokud někomu dám ne zrovna lichotivou přezdívku, musím se ujistit, zda to dotyčný bere jako legraci nebo se mu to nelíbí a má z toho nepříjemný pocit.

19.1.1.7 Stěžující si je srab

V tomto bodě narážíme na problém rozlišení mezi „žalováním“ a oznámením o týrání. Děti mívají vštěpené od rodičů nebo svých učitelů, že nemají donášet na svoje kamarády. To je sice v pořádku, ale v tomto případě děti mylně zaměňují „žalování dospělým“ za oznámení o šikaně. Tato záměna je velkým problémem, jelikož děti mají pocit, že pokud nahlásí, co se v jejich třídě děje, budou považováni za „žalovnička“.

19.1.1.8 Brečícího je fajn potrápít

Opět se dostáváme k problému nedostatku empatie. U dětí, které ubližují svým spolužákům a mají dokonce radost, když propuknou v pláč, by se dalo použít pořekadlo: „Sytý hladovému nevěří“. U žáků s viditelným nedostatkem empatie by měla být podle mě výchova přizpůsobena tak, aby si na vlastní kůži vyzkoušeli jaké to je, když se člověk dostane do role oběti. Možná, že kdyby sami pocítili ten nepříjemný pocit, tak by si uvědomili, že to co dělají, je opravdu špatné.

19.1.1.9 Šikana otuží citlivky

Někteří agresori považují drsný a necitlivý přístup ke spolužákům za otužování, které by mělo být oběti dokonce ku prospěchu. Každý člověk je však originál a nebýt citlivých jedinců, vypadala by dnešní společnost spíše jako za dob slavného Spartaka. Je tedy důležité dětem vysvětlit, že každý člověk má právo být takový jaký je, a pokud je více citlivý než my, měli bychom to respektovat a naopak mu pomoci se vypořádat s věcmi, které hůř snáší.

19. 1. 1.10 Klidně se přidám

Agresori vidí v šikaně zábavu a považují za normální se přidat a oběti ještě přitížit. Ubližování spolužákům je pro ně zcela neškodný způsob jak trávit volný čas. Důležitým faktorem je mimo jiné soudržnost skupiny. Pokud jsou si ve třídě podle agresorova měřítká všichni rovni a není zde slabší jedinec, k šikaně nedojde a jeho agresivní chování se nemusí projevit.

19. 1. 1.11 Oběti pochopí problém, díky šikaně

Pro některé děti je šikana prostředek, skrze něž by se měla oběť změnit podle představ agresorů. Ti nedokáží akceptovat odlišné chování a postoje svých spolužáků. Místo tolerance tak dochází k agresivnímu chování, jehož prostřednictvím se agresor snaží vyjádřit nesouhlas s tím, jaká oběť je, jak se chová nebo jaké má názory. Je tedy důležité vysvětlit dětem, že nemohou nikoho přetvářet podle vlastních představ. Můžeme tedy vyjádřit svůj názor, avšak nikdy jej nesmíme vnucovat druhému.

19. 1. 1.12 Za šikanu můžou všichni

Agresori jsou si vědomi, že za šikanu mohou oni sami, ale nemalý podíl na celé věci mají i bystandeři, tedy zbytek kolektivu. Vinu za dění ve třídě nesou všichni přítomní, bez ohledu na to, zda se aktivně zapojují do šikany nebo ne. Mlčení a tiché přihlížení je v podstatě spoluúčast na šikaně, neboť pokud nikdo nezakročí, oběť je trýzněna dál a to vinou zbytku kolektivu.

19.1.2. Výroky, které korelovaly negativně

19.1.2.1 Udělat něco proti šikaně

Z výsledků je zřejmé, že jakýmkoli způsobem se zastat oběti pro děti se sklonem k agresivnímu chování nepřipadá v úvahu. Právě naopak se tito žáci s velkou pravděpodobností k šikaně přidávají nebo ji sami vyprovokují.

19.1.2.2 Šikana je surovost

Tento výrok jakoby agresorům nedával žádný smysl. Šikana pro ně není surovým chováním, ale například dobrou zábavou. Nevidí v obětech své spolužáky, kterým ubližují, ale hračky, které jim slouží k pobavení, rozptýlení či jako ventil ve chvílích napětí nebo selhání.

19.1.2.3 Šikanovat je hnusné

Agresori v šikaně pravděpodobně nevidí důvod, proč by měla být špatná. Šikanování je pro ně běžná věc, která slouží buď k pobavení jich samotných, zbytku kolektivu nebo jako nástroj k přetváření oběti podle agresorových představ.

19.1.2.4 Šikanovat je zbabělost

Dalším negativně korelujícím tvrzením je, že šikanování druhé osoby je zbabělost. V násilném chování vidí agresori hrdinství a zbabělost vidí naopak v obětech. Ty se jich bojí, straní se jich a než by byli podrobena utrpení, snaží se jim všemožně vyhýbat. Takové chování obětí agresory naplňuje buď pocitem moci, nebo je takové jednání naopak ještě více dráždí ke stupňování útoků proti oběti.

19.2 Obránci

Dalším signifikantním faktorem mé analýzy jsou obránci obětí. Podle mého názoru je tento výsledek velmi pozitivní, neboť se tak jedinci schopní vcítit do oběti a snahou pomoci zařadili mezi tři nejpočetnější sociální role.

19.2.1 Názory typické pro obránce

19.2.1.2 Chci oběti pomoci

Tento výrok měl u obránců nejvyšší hodnocení, z čehož vyplývá, že je to nejdůležitější postoj, který tato skupina zaujímá. Vůle pomoci druhému je klíčová, neboť pokud bystandeři skutečně chtějí pomoci a mají relativně dobré podmínky, aby tak učinili, je oběť zachráněna. Bohužel je někdy ochota pomoci potlačena strachem z agresora nebo z ostatních následků obráncova zakročení.

19.2.1.3 Jdu oběti na pomoc

Druhý nejvýše hodnocený postoj a tím pádem druhá nejdůležitější myšlenka obránců – nejen že chci pomoci, ale také pomůžu. Zde se setkáváme s problémem, že to, co si děti často myslí, že by udělaly, nebo o čem jsou minimálně přesvědčeny, v mnoha případech v realitě nabývá jiných rozměrů. Tím mám na mysli, že konkrétní situace, ve které se obránce ocitne je ovlivněna mnoha faktory, které mohou zcela změnit jeho rozhodnutí zasáhnout a pomoci tak oběti. Nicméně hlavní je fakt, že jsou odhodláni, nebo si alespoň myslí, že by byli odhodláni jít oběti na pomoc.

19.2.1.4 Něco dělat proti šikaně

Jakýmkoli způsobem zasáhnout do šikany ve prospěch oběti je opět jedním z klíčových myšlenek. Obránce nemusí mít v úmyslu agresora sám zahnat nebo mu v jeho agresivním chování bránit vlastním tělem. Úplně stačí, když se žák pokusí oběti pomoci tím, že problém nahlásí a začne ho řešit například s dospělou kompetentní osobou. Nejdůležitější je nezůstat outsiderem a od všeho dát ruce pryč.

19.2.1.5 Učitel vyřeší šikanu

Obránci většinou vkládají důvěru a spoléhají na moc pedagoga, který může šikanu zastavit. Ve většině případů se není možné bez újmy agresorovi přímo postavit a zamezit mu v jeho agresivním chování, a tak volí bezpečnější cestu prostřednictvím pedagoga.

19.2.1.6 Snaha zabránit šikaně

Snaha o to, aby k šikaně nedocházelo, je u obránců podle mého očekávání vysoká. Nikdy nedojde k tomu, aby se žák zastal svého spolužáka a zabránil tak šikaně, pokud se o to sám nebude snažit a nevynaloží patřičné úsilí, aby oběť vymanil z moci agresora.

19.2.1.7 Šikana je surovost, šikanovat je hnusné

Dalším z postojů typických pro obránce je obraz šikany jako surového a špatného chování, který by se ve třídě rozhodně neměl vyskytovat. Pokud přece jen dojde k agresivnímu chování, mělo by se podle obránců ihned zakročit a toto nepřiměřené chování zregulovat.

19.2.1.8 Vztek na agresory

Pro obránce je typické, že mají silné morální cítění a z toho jasně vyplývá, že mají vztek na ty, co ubližují druhým, tedy na agresory. Pro obránce bývá často nepochopitelné, jak může někdo ubližovat druhým nebo to považují minimálně za velice špatné a nelidské chování a odsuzují ho.

19.2.1.9 Šikanovat je zbabělost

Obránci vidí, na rozdíl od agresorů, šikanu jako velký projev zbabělosti. V agresivním chování jednoho nebo více žáků vůči slabšímu spolužákovi vidí obránci ostudné chování s viditelným nepoměrem sil a tím pádem zde není žádné hrdinství.

19.2.1 Výroky, které korelovaly negativně

19.2.2.1 Šikanovat je legrace

Pro obránce je naprosto nepochopitelné, že někdo může šikanu považovat za zábavu a mít dokonce potěšení z ubližování svým spolužákům. Tento výrok byl žáky, kteří se podle faktorové analýzy řadí mezi obránce, hodnocen velmi negativně.

19.2.2.2 Brečícího je fajn potrápít

Další velmi negativně hodnocený výrok byl ohledně neempatického chování vůči oběti. Žáci v roli obránců zcela nesouhlasí s tím, že by měli někoho, kdo je trýzněný ještě více trápit a vyžívat se tak v jeho bolesti.

19.2.2.3 Stěžující si je srab

Domnívám se, že obránci si podle výsledků velice dobře uvědomují, že pokud je někomu ubližováno, je potřeba o tom říct někomu, kdo se jich zastane. Cítí tedy velký rozdíl mezi „žalováním“ na přátele a nahlášením šikany.

19.2.2.4 Oběti si to zaslouží

Posledním výrokiem, který obránci hodnotili negativně je, že si oběť zaslouží být šikanována. Z jejich pohledu za šikanu zcela jistě nemůže oběť, ale pouze agresor. Ten na oběť útočí neprávem a obránce proto cítí povinnost zasáhnout a podat oběti pomocnou ruku, případně o incidentu zpravit dospělou osobu.

19.3 Outsideri

Třetí a poslední faktor, který byl vygenerován jako zastoupený největším počtem dětí ve třídách, kde proběhl výzkum, jsou outsideri. Outsideri jsou žáci, kteří se v průběhu šikany raději distancují od všeho dění ve třídě i když ví, že to není zcela správné. Namísto pomoci obětem tak vše přehlídí a bohužel si myslí, že ignorováním svého okolí nikomu neškodí.

19.3.1 Názory typické pro outsiders

19.3.1.1 Do ničeho se neplést

Nejvýstižnější výrok a postoj outsiderů je právě tento: „Do ničeho se neplést.“ Outsideri se zásadně nechtějí vměšovat do věcí, které se jich přímo netýkají. Nejde zde tedy o to, že by neměli morální citění, ani že by sympatizovali s agresorem, ale jde jim pouze o jejich klid a bezpečí.

19.3.1.2 Jdu od šikany pryč

V případě, že se outsider ocitne v situaci, kdy dochází k útokům agresora na oběť, volí jednoznačně řešení úniku. Outsideri většinou ani nenapadne nějak se zaplést do věcí, které se týkají někoho jiného, i když je to jejich spolužák. Rozhodnou se tedy většinou pro nejbezpečnější variantu a poslechnou svůj silný pud sebezáchovy.

19.3.1.3 Proti šikaně nic nezmůžu

Další názor, typický pro outsiders, souvisí se vsugerovanou neschopností cokoli změnit. Pocit, že by jejich snaha přišla nazmar je tak silný, že se nikdy ani nepokusí cokoli změnit a o něco se snažit. Druhá možnost může být skrytá lenost outsiderů cokoli řešit. Odhalení šikany je vždy zdlouhavé, náročné a pro ně by to obnášelo svědectví, vydanou energii a čas.

19.3.1.4 Nevšímám si šikany

Pravděpodobně nejpohodlnější varianta pro outsiders – nevšímát si dění kolem sebe a starat se pouze sám o sebe a o své záležitosti. Zde váhám mezi příčinou laxního chování pramenícího z nedostatku empatie a mezi pohodlností člověka.

19.3.2 Výroky, které korelovaly negativně

19.3.2.1 Jdu oběti na pomoc

Poslední věc, kterou by některý z outsiderů zamýšlel udělat, je jít na pomoc oběti. Tuto situaci považují podle výsledků analýzy outsideři sami u sebe za velmi nepravděpodobnou. Pomoc druhému člověku jim očividně není blízká, a přestože mohou být empatictí, nic to nemění na faktu, že se od šikany ze všeho nejradyji distancují.

19.3.2.2 Měl bych něco dělat proti šikaně

Z výzkumu je jasné, že pocit, který by měl outsiderům pomoci odhodlat se a postavit se agresorovi naprosto chybí. Zde je vhodné položit si otázku, odkud pramení tato laxnost a nezájem o druhé lidi. Jednou z možností je výchova příliš zaměřená na dosahování osobních výsledků bez ohledu na to, jak jsme jich dosáhli a další možnost může být například prostý fakt, že je outsider pohlcen vlastním egoismem a sobeckostí.

19.3.2.3 Měl bych se snažit zabránit šikaně

Snaha zabránit šikaně, podle výsledků výzkumů, rozhodně nepatří mezi zájmy outsiderů. Kde není snaha, tam není ani pokus. Outsiderů tak můžeme klasifikovat jako část kolektivu, kde se děti v podstatě distancující od dění ve třídě.

19.3.2.4 Mám vztek na agresory

Vzhledem k faktu, že se outsideři nijak nepodílí na zastavení šikany a tím se v podstatě podílí na jejím pokračování a stupňování, je očividné, že necítí žádný vztek vůči agresorům. Jim samotným agresori nijak neubližují, takže nepocítí důvod být jakýmkoli způsobem rozzlobení nebo cítit nějakou zášť.

19.4. Chlapci versus dívky

Pro svůj výzkum se i podařilo získat odpovědi 67 dívek a 70 chlapců. Výsledky jsem pro větší přehlednost zpracovala do tabulky s procenty a do grafu, kde je jasně viditelný rozdíl mezi odpověďmi dívek a chlapců.

Při porovnávání procent obou skupin jsem vybrala tvrzení, která se lišila nejvýrazněji.

19.4.1 „Šikanují hlavně kluci“

Tento výrok je naprosto nepravdivý pro 26% dívek, což znamená, že si uvědomují, že šikanování není pouze záležitostí chlapců, ale šikanovat mohou dívky stejně tak jako chlapci. U dívek se navíc většinou objevuje zákeřnější forma šikany – verbální. Z chlapců si toto tvrzení jako nepravdivé zvolilo 7%. Podle mého názoru je to především proto, že chlapci si představují šikanu jako fyzické napadení a nezahrnují do ní verbální napadání a poškozování druhé osoby například pomluvou.

19.4.2 „Když šikanujou někoho, koho nemám rád, klidně se trošku přidám“

Další výrok, který se výrazněji lišil, byl ohledně situace, kdy dochází k šikaně a jedinec má možnost vstoupit do situace tím, že se přidá na stranu agresora. Rozdíl v odpovědích byl poměrně vysoký. 65,7% dívek a pouze 39,9% chlapců je přesvědčeno, že by se k agresorovi rozhodně nepřidalo. Tento výsledek odpovídá ochránářským sklonům a vyšší míře empatie u dívek a naopak více agresivním sklonům u chlapců.

19.4.3 „Nejlepší je do ničeho se neplést“

Varianta do ničeho se neplést je velmi výhodná pro 25,7% chlapců a dokonce pro 41,8% děvčat. Z toho lze usoudit, že především dívky zastávají názor typický pro outsidersy – nezasahovat do dění ve třídě a nevměšovat se do situace, která se jich přímo netýká.

19.4.4 „Pro moje přátele je šikana normálka“

Celkem 71,6% dívek považuje tento výrok za nepravdivý, což je pozitivní. Pokud se jedinec ocitne ve společnosti, ve které je agresivní chování považováno za normální, běžnou věc, je zde vysoké riziko, že se jedinec stane dalším agresorem nebo asistentem agresora. Méně pozitivní výsledek byl však u chlapců. Z výzkumu vyplývá, že v kruhu přátel je šikana považována za nenormální chování jen u 54,3%. To by znamenalo, že téměř každý druhý chlapec se pohybuje v prostředí, kde je agresivní chování schvalováno a podporováno.

19.4.5 „Kdo se hned rozberečí, toho je fajn trochu potrápit“

Tento výrok byl neslučitelný s názory 83,6% dívek a pouze 60,0% chlapců. Postoj ohledně trápení slabšího jedince úzce souvisí s empatií, která je jednoznačně u dívek vyvinutější. Chlapci považují plačícího spolužáka spíše za terč posměchu a mají radost z toho, že někdo lehce podlehne jejich nátlaku, čímž si zároveň dokazují svoji nadřazenost.

20. Diskuze

Při vyplňování dotazníků se někteří žáci rozepsali a k hodnocení výroků uvedli i konkrétní důvody nebo své názory. Dovoluji si zde uvést několik zajímavých komentářů, které děti k odpovědím doplnily.

Hned první dotazník, který jsem vyhodnocovala, byl přesný příklad **outsidera**.

Výrok 1: Když vidím šikanu, jdu od toho pryč.

Komentář 1: *Ano, nechci, aby mi taky ublížili.*

Výrok 2: Proti šikaně ve třídě stejně nic nezmůžu.

Komentář 2: *Ano, protože se bojím to řešit.*

Výrok 3: Nejlepší je do ničeho se neplést.

Komentář 3: *Ano. I když někdy by se mělo zakročit.*

Z těchto komentářů je absolutně jasné, jaký důvod má v tomto případě outsider. Je to strach. Dítě má obrovský strach, že pokud zakročí, hněv agresora ho nemine a on se ocitne na místě oběti. To ho natolik děsí, že raději mlčí a do šikany se nevměšuje.

Další dotazník vykazoval jasné znaky **obránce**.

Výrok 1: Když vidím šikanu, jdu od toho pryč.

Komentář 1: *Ne, hledám pomoc.*

Výrok 2: Proti šikaně ve třídě stejně nic nezmůžu.

Komentář 2: *Zmůžu, řeknu to učitelce nebo učitelovi a ti to vždycky, teda většinou vyřeší.*

Výrok 3: Nejlepší je do ničeho se neplést.

Komentář 3: *Není pravda..!!*

Velmi pozitivní a zdravé názory jsem objevila v dalším z dotazníků a jeho autorovi připisuji jasnou roli obránce. Nejen v těchto uvedených případech, ale i u ostatních výroků se žák vyjadřoval velmi nesmlouvavě. Ve věcech šikany je jasně přesvědčen o tom, že je agresivní chování špatné a proto je nutné zastat se oběti a šikanu vymýtit.

Mezi dalšími dotazníky jsem objevila i jeden s náznaky role **agresora**:

Výrok 1: Když šikanujou někoho, koho nemám rád, klidně se trošku přidám.

Komentář 2: *Nepřidám, potom je z toho problém.*

Výrok 2: Šikana otuží citlivky a slabochy.

Komentář 2: *Spíš ne, budou mít strach ze všeho.*

Výrok 3: Díky šikaně děti můžou pochopit, co na nich druhým vadí.

Komentář 3: *Můžou, ale jak se kdo narodí, takový je pořád.*

Tyto komentáře nevykazují přímé znaky agresora, ale jsou zde známky vysoce neempatického vnímání. Už jen tvrzení, že se k šikaně nepřidá, protože by mohl být potrestán, je velmi negativní. Taková odpověď jasně svědčí o faktu, že mu nevadí šikanovat spolužáky, ale vadí mu pouze trest za takové chování.

21. Závěr

Diplomová práce se zabývala šikanou na základních školách a byla zaměřená především na bystandery.

V teoretické části byly shrnuty základní informace o šikaně. Pozornost byla zaměřena na její druhy, znaky, stádia vývoje a role účastníků. Hlavní část byla poté věnována bystanderům, jako možnému řešení jak zabránit šikaně. Z poznatků mnohých autorů jak zahraničních, tak českých jsem došla k závěru, že právě bystandeři mají tu moc zvrátit průběh šikany tak, že dojde k jejímu úplnému zamezení. Problémem však je vychovat z dětí správné bystandery, kteří nebudou lhostejní ke svému okolí nebo se nebudou bát zakročit, což v každém případě není snadné. Různí autoři mají různá řešení a názory, nicméně tohle stanovisko je stejné pro všechny a také z něj vychází.

Praktická část nám podala obraz myšlení žáků sedmých tříd a jejich názory na průběh šikany. Podle mého očekávání a stanovení hypotéz byli chlapci více nakloněni agresivnímu chování nežli dívky a většinou volili odpovědi typické pro agresory, pomocníky agresorů či outsidersy. Naopak dívky tíhly k odpovědím typickým pro obránce oběti a z části také svými odpověďmi korespondovaly s názory outsiderů. To vše je zřetelně vidět z listu odpovědí, které můžeme snadno porovnat z vytvořených grafů v příloze.

Faktorovou analýzou jsem získala tři signifikantní faktory – agresory, obránce a outsidersy. Tyto tři sociální role byly zastoupeny v největším počtu žáků dohromady ve všech třídách, kde jsem prováděla výzkum. Výsledky jsou podle mě celkem uspokojivé, protože se zde umístili samotní obránci a outsideři. Díky oběma sociálním rolím je možné změnit průběh šikany nebo jí dokonce zamezit. Obránci přímo chtějí pomoci a často i pomohou. Outsideři se sice pomoci obětí vyhýbají, ale je zde možnost, že pomocí správné výchovy a dobrého vedení může dojít ke zlomu a z outsiderů se stanou také obránci.

22. Souhrn

Teoretická část začíná úvodní kapitolou, kde popisují zaměření a cíl své diplomové práce a konkretizují pojem „bystander“, který hraje při šikaně jednu z nejdůležitějších rolí. Ve druhé kapitole se soustředím, jak už napovídá její samotný název, na základní pojmy, které bychom měli znát pro výzkum šikany (definice, terminologie a typy sociálních statusů). Třetí kapitola je věnovaná hlavním znakům šikany a ve čtvrté kapitole se můžeme dočíst o druzích šikany, jako je například verbální, neverbální nebo fyzická a psychická. Pro výzkum šikany a její lepší pochopení je mimo jiné důležitý popis stádií vývoje šikanování, který jsem zde uvedla v páté kapitole podle knihy M. Koláře.

Prostřednictvím šesté kapitoly se konečně dostáváme k jádru mé diplomové práce, tedy k rolím účastníků šikany, speciálně pak k roli bystanderů, kterým je následně věnována celá sedmá kapitola. Osmá kapitola se věnuje efektu přihlížejícího, který nám objasňuje důvody proč bystanderé nezasáhnou do šikany v přítomnosti dalších lidí. Další kapitola se opět zabývá bystandery a tentokrát konkrétně dětmi v Austrálii. Desátá kapitola nám ukazuje, do jaké míry mají na bystandery vliv názory rodičů a vyučujících. V jedenácté kapitole jsem věnovala pozornost faktorům, které nějakým způsobem ovlivňují šikanu. V dalších dvou kapitolách je popsáno co a kdo pravděpodobně ovlivňuje děti, aby byli správnými bystandery. Další kapitola se zabývá genderovým aspektem, na který jsem se zaměřila i v mé praktické části a hned v následující kapitole hovořím o sexuálním obtěžování. Atribuce příčin šikany a kyberšikana jsou dvě poslední kapitoly spadající do teoretické části.

Praktická část zahrnuje v první řadě cíl samotného výzkumu a stanovení hypotéz. Neméně důležitá je kapitola týkající se metody sběru dat, kde se můžeme dozvědět, jakým způsobem jsem získala potřebná data ke zpracování. V kapitole Výzkumný vzorek se zaměřuji na popis žáků, díky nimž jsem mohla zpracovat konkrétní hodnoty. Mezi dalšími kapitolami, neodmyslitelnými od praktické části (Použité metody a Postup práce), je kratší kapitola s názvem Scree plot, popisující indexový graf. Devatenáctá kapitola se věnuje výsledkům výzkumu, tedy názorům typickým pro agresory, obránce a outsidersy, a srovnání názorů na šikanu u chlapců a u dívek. V diskuzi zmiňuji zajímavé komentáře, které děti k otázkám dopsaly a více se tak vyjádřili ke svému postoji. Závěrem pak shrnuji a hodnotím výsledky své práce.

Použité zdroje

1. Monografie

[1] CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*, Grada publishing, a.s, Praha 7, 2007, s. 17. ISBN – 978-80-247-1369-4

[2] DUBIN, Nick. *Asperger Syndrome and Bullying: Strategies and Solutions* , Jessica Kingsley Publishers, 2007, p. 67. ISBN-10: 1843108461

[3] FIELDOVÁ, Evelyn, M. *Jak se bránit šikaně*. Praha: Euromedia Group, k.s. – Ikar, 2009, s. 35, 77. ISBN: 978-80-249-1176-2

[4] JEDLIČKA, Richard. KÓŤA, Jaroslav. *Aktuální problémy výchovy – Analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže*, Praha, Karolinum, 1998, s. 79. ISBN 8071845558

[5] KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2001, s. 32. ISBN 80-7178-513-X.

[6] RIGBY, Ken. *Children and Bullying: How Parents and Educators Can Reduce Bullying at School*, Wiley-Blackwell, 2007, p. 77-91. ISBN: 978-1-4051-6253-1

2. Vyhlášky a zákony

[7] *Metodický pokyn ministra školství mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení*. Praha, 2008. [online]

[Citováno 14.9 2013] Dostupné na < www.msmt.cz/file/1550_1_1>

3. Vědecké články

[8] DARLEY, J. M. & LATANÉ, B. *Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility*. *Journal of Personality and Social Psychology* 8, 1968, p. 377–383.

[9] FRÁŇOVÁ Lenka, *Školní šikana z pohledu Morální kontingence: přehled vybraných poznatků*. Psychologický ústav AV ČR, Praha s. 6, 7, 11

[10] HRONOVÁ, Zdeňka. *Program proti šikanování*, Pelhřimov, 2006, s. 1-2

[11] PATCHIN Justin W., HINDUJA Sameer. *Cyberbullying Prevention and Response: Expert Perspectives*, Routledge, New York , 2012. p.14

[12] SALMIVALLI, Christina, LAGERSPETZ, Kirsti, BJÖRQVIST, Kaj, ÖSTERMAN, Karin, KAUKIAINEM, Ari. *Bullying as a group Process: Participant Roles and Their Relations to Social Status Within the Group*, Wiley-Liss, Inc., 1996, p.1-4

4. Internetové zdroje

[13] BARCHIA, Kirstin. BUSSEY, Kay. *Predictors of student defenders of peer aggression victims: Empathy and social cognitive factors*, International Journal of Behavioral Development 2011 [online] [Citováno dne 10. 11. 2013] Dostupné na <<http://jbd.sagepub.com/content/35/4/289>, >

[14] *Bystander effect* [online]. [Citováno dne 18.10. 2013] Dostupné na <http://en.wikipedia.org/wiki/Bystander_effect>

[15] *Cyberbullying research center* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <<http://cyberbullying.us/research.php> >

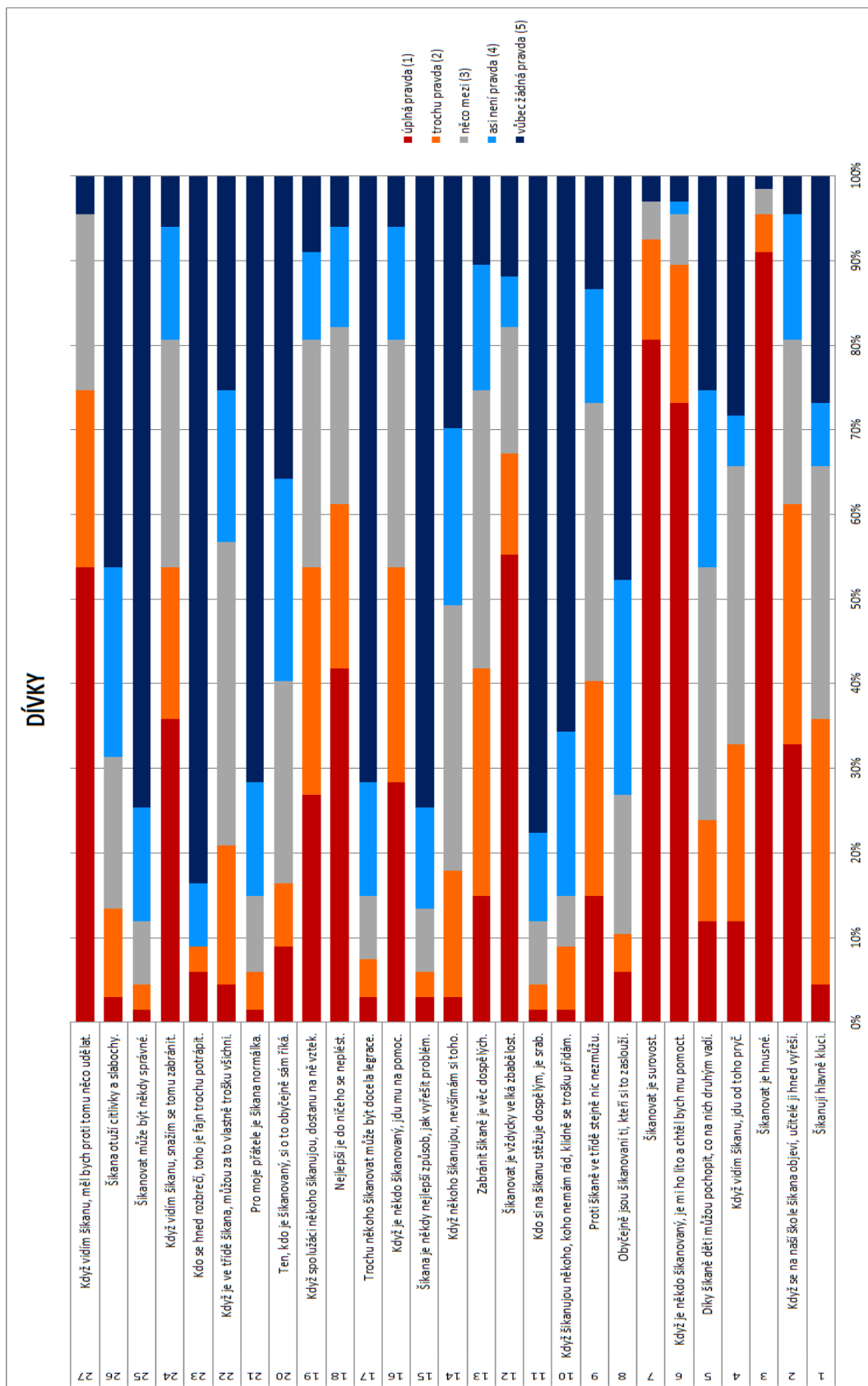
[16] *Databáze Proquest* [online] [Citováno dne 19.11. 2013] Dostupné na <<http://search.proquest.com/docview/923786867/fulltext/13AA32DF0497F6622EF/2?accountid=9646>>

[17] ELLIOTT, Michele. *Bullying: A practical guide to coping for schools*, Longman Group UK Limited, p.3, 12 [online] [Citováno dne 20. 9. 2013] Dostupné na <http://books.google.cz/books?id=EE-1ZQZRDbwC&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=physical&f=false>

[18] *Explorační faktorová analýza* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <https://is.muni.cz/el/1423/podzim2004/SOC418/Lekce-11_faktan.pdf>

- [19] *Faktorová analýza* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/skalouda/fa/zakl_pojmy.htm >
- [20] *Faktorová analýza* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <<http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/skalouda/fa/>>
- [21] HUDSON James M. , Bruckman Amy, S. The Bystander Effect: A Lens for Understanding Patterns of Participation [online]. [Citováno dne 18.10. 2013] Dostupné na <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1207/s15327809jls1302_2#.U11YttLIapY>
Postup analýzy vícerozměrných dat [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <<http://meloun.upce.cz/docs/rsearch/chemometrics/methodology/4postup.pdf>>
- [22] RUTKOWSKI, G. K., GRUDER, C. L., & ROMER, D. (1983). Group cohesiveness, social norms, and bystander intervention. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44(3), 545-552 [online]. [Citováno dne 5. 9. 2013] Dostupné na <<http://psycnet.apa.org/journals/psp/44/3/545/>>
- [23] SCHWEITZER, A. *Lidé v pralese* [online] [Citováno dne 12. 9. 2013] Dostupné na: <http://www.sikana.org/01_predmluva.pdf>
- [24] *SPSS* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <<http://en.wikipedia.org/wiki/SPSS>>
- [25] *Stop cyberbullying* [online]. [Citováno dne 14. 9. 2013]. Dostupné na <http://stopcyberbullying.org/parents/youth_empowered_solutions.html >
- [26] *Šikana jako etický, psychologický a pedagogický problém* , Sborník příspěvků z konference , Praha 2009 [online] [Citováno dne 19.11. 2013] Dostupné na <http://www.sikana.org/Sbornik_Sikana_2009.pdf>
- [27] *The Bystander Effect* [online]. [Citováno dne 23.10. 2013] Dostupné na <<http://psychology.about.com/od/socialpsychology/a/bystandereffect.htm>>
- [28] *Wiley online library* [online] [Citováno dne 1. 12. 2013] Dostupné na <<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1744-6570.2000.tb00194.x/abstract>>

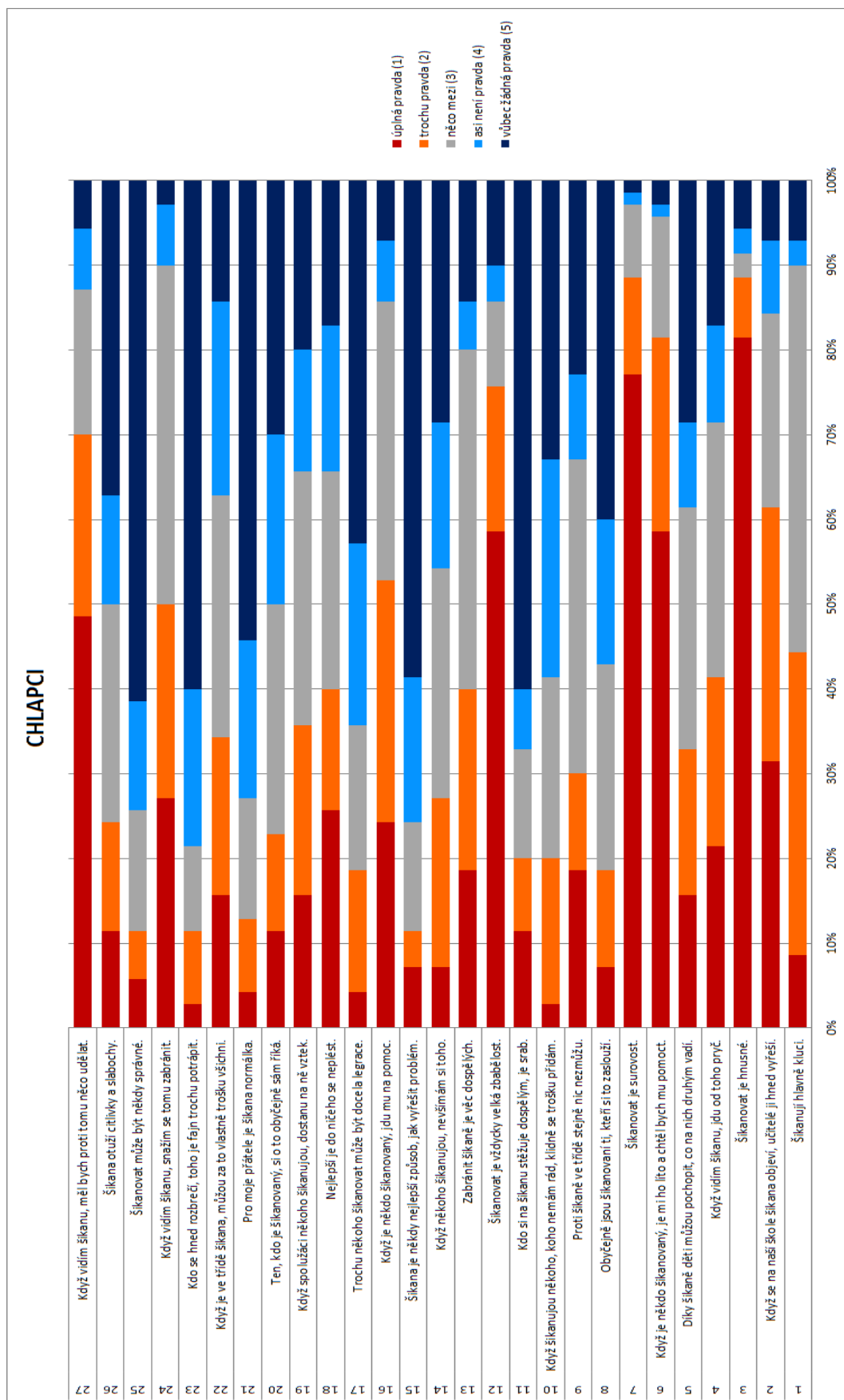
Tabulka 5

Tabulka 6

č.	OTÁZKY	úplná pravda		trochu pravda		něco mezi		asi není pravda		vůbec žádná pravda	
		D	D	D	D	D	D	D	D		
1	Šikanují hlavně kluci.	4,5%	31,3%	29,9%	7,5%	26,9%					
2	Když se na naší škole šikana objeví, učitelé ji hned vyřeší.	32,8%	28,4%	19,4%	14,9%	4,5%					
3	Šikanovat je hrozné.	91,0%	4,5%	3,0%	0,0%	1,5%					
4	Když vidím šikana, jdu od toho pryč.	11,9%	20,9%	32,8%	6,0%	28,4%					
5	Díky šikaně děti můžou pochopit, co na nich druhým vadí.	11,9%	11,9%	29,9%	20,9%	25,4%					
6	Když je někdo šikanovaný, je mi ho líto a chtěl bych mu pomoci.	73,1%	16,4%	6,0%	1,5%	3,0%					
7	Šikanovat je surovost.	80,6%	11,9%	4,5%	0,0%	3,0%					
8	Obyčejně jsou šikanováni ti, kteří si to zaslouží.	6,0%	4,5%	16,4%	25,4%	47,8%					
9	Proti šikaně ve třídě stejně nic nezmůžu.	14,9%	25,4%	32,8%	13,4%	13,4%					
10	Když šikanuju někoho, koho nemám rád, klidně se trochu přidám.	1,5%	7,5%	6,0%	19,4%	65,7%					
11	Kdo si na šikana stěžuje dospělým, je sraab.	1,5%	3,0%	7,5%	10,4%	77,6%					
12	Šikanovat je vždycky velká zbabělost.	55,2%	11,9%	14,9%	6,0%	11,9%					
13	Zabránit šikaně je věc dospělých.	14,9%	26,9%	32,8%	14,9%	10,4%					
14	Když někoho šikanuju, nevšímám si toho.	3,0%	14,9%	31,3%	20,9%	29,9%					
15	Šikana je někdy nejlepší způsob, jak vyřešit problém.	3,0%	3,0%	7,5%	11,9%	74,6%					
16	Když je někdo šikanovaný, jdu mu na pomoc.	28,4%	25,4%	26,9%	13,4%	6,0%					
17	Trochu někoho šikanovat může být docela legrace.	3,0%	4,5%	7,5%	13,4%	71,6%					
18	Nejllepší je do ničeho se neplést.	41,8%	19,4%	20,9%	11,9%	6,0%					
19	Když spolužáci někoho šikanuju, dostanu na ně vztek.	26,9%	26,9%	26,9%	10,4%	9,0%					
20	Ten, kdo je šikanovaný, si o to obvyčejně sám říká.	9,0%	7,5%	23,9%	23,9%	35,8%					
21	Pro moje přátele je šikana normálka.	1,5%	4,5%	9,0%	13,4%	71,6%					
22	Když je ve třídě šikana, můžou za to vlastně trošku všichni.	4,5%	16,4%	35,8%	17,9%	25,4%					
23	Kdo se hned rozbere, toho je fajn trochu potrápít.	6,0%	3,0%	0,0%	7,5%	83,6%					
24	Když vidím šikana, snažím se tomu zabránit.	35,8%	17,9%	26,9%	13,4%	6,0%					
25	Šikanovat může být někdy správné.	1,5%	3,0%	7,5%	13,4%	74,6%					
26	Šikana otužuje citlivky a slabochy.	3,0%	10,4%	17,9%	22,4%	46,3%					
27	Když vidím šikana, měl bych proti tomu něco udělat.	53,7%	20,9%	20,9%	0,0%	4,5%					

Tabulka 7

Tabulka 8

č.	OTÁZKY	úplná pravda		trochu pravda		něco mezi		asi není pravda		vůbec žádná pravda	
		CH		CH		CH		CH		CH	
1	Šikanují hlavní kluci.	8,6%		35,7%		45,7%		2,9%		7,1%	
2	Když se na naší škole šikana objeví, učitelé ji hned vyřeší.	31,4%		30,0%		22,9%		8,6%		7,1%	
3	Šikanovat je hrusné.	81,4%		7,1%		2,9%		2,9%		5,7%	
4	Když vidím šikanu, jdu od toho pryč.	21,4%		20,0%		30,0%		11,4%		17,1%	
5	Díky šikaně děti můžou pochopit, co na nich druhým vadí.	15,7%		17,1%		28,6%		10,0%		28,6%	
6	Když je někdo šikanovaný, je mi ho líto a chtěl bych mu pomoci.	58,6%		22,9%		14,3%		1,4%		2,9%	
7	Šikanovat je surovost.	77,1%		11,4%		8,6%		1,4%		1,4%	
8	Obyčejně jsou šikanováni ti, kteří si to zaslouží.	7,1%		11,4%		24,3%		17,1%		40,0%	
9	Proti šikaně ve třídě stejně nic nezmůžu.	18,6%		11,4%		37,1%		10,0%		22,9%	
10	Když šikanujou někoho, koho nemám rád, klidně se trošku přidám.	2,9%		17,1%		21,4%		25,7%		32,9%	
11	Kdo si na šikanu stěžuje dospělým, je srab.	11,4%		8,6%		12,9%		7,1%		60,0%	
12	Šikanovat je vždycky velká zbabělost.	58,6%		17,1%		10,0%		4,3%		10,0%	
13	Zabránit šikaně je věc dospělých.	18,6%		21,4%		40,0%		5,7%		14,3%	
14	Když někoho šikanujou, nevšímám si toho.	7,1%		20,0%		27,1%		17,1%		28,6%	
15	Šikana je někdy nejlepší způsob, jak vyřešit problém.	7,1%		4,3%		12,9%		17,1%		58,6%	
16	Když je někdo šikanovaný, jdu mu na pomoc.	24,3%		28,6%		32,9%		7,1%		7,1%	
17	Trochu někoho šikanovat může být docela legrace.	4,3%		14,3%		17,1%		21,4%		42,9%	
18	Nejlepší je do něčeho se neplést.	25,7%		14,3%		25,7%		17,1%		17,1%	
19	Když spolužáci někoho šikanujou, dostanu na ně vztek.	15,7%		20,0%		30,0%		14,3%		20,0%	
20	Ten, kdo je šikanovaný, si o to obvykle sám říká.	11,4%		11,4%		27,1%		20,0%		30,0%	
21	Pro moje přátele je šikana normálka.	4,3%		8,6%		14,3%		18,6%		54,3%	
22	Když je ve třídě šikana, můžou za to vlastně trošku všichni.	15,7%		18,6%		28,6%		22,9%		14,3%	
23	Kdo se hned rozbere, toho je fajn trochu potrápít.	2,9%		8,6%		10,0%		18,6%		60,0%	
24	Když vidím šikanu, snažím se tomu zabránit.	27,1%		22,9%		40,0%		7,1%		2,9%	
25	Šikanovat může být někdy správné.	5,7%		5,7%		14,3%		12,9%		61,4%	
26	Šikana otužít citlivky a slabochy.	11,4%		12,9%		25,7%		12,9%		37,1%	
27	Když vidím šikanu, měl bych proti tomu něco udělat.	48,6%		21,4%		17,1%		7,1%		5,7%	

Tabulka 9

č.	OTÁZKY	úplná pravda		trochu pravda		něco mezi		asi není pravda		vůbec žádná pravda	
		CH	D	CH	D	CH	D	CH	D	CH	D
1	Šikanují hlavně kluci.	8,6%	4,5%	35,7%	31,3%	45,7%	29,9%	2,9%	7,5%	7,1%	26,9%
2	Když se na naší škole šikana objeví, učitelé ji hned vyřeší.	31,4%	32,8%	30,0%	28,4%	22,9%	19,4%	8,6%	14,9%	7,1%	4,5%
3	Šikanovat je hnusné.	81,4%	91,0%	7,1%	4,5%	2,9%	3,0%	2,9%	0,0%	5,7%	1,5%
4	Když vidím šikana, jdu od toho pryč.	21,4%	11,9%	20,0%	20,9%	30,0%	32,8%	11,4%	6,0%	17,1%	28,4%
5	Díky šikaně děti můžou pochopit, co na nich druhým vadí.	15,7%	11,9%	17,1%	11,9%	28,6%	29,9%	10,0%	20,9%	28,6%	25,4%
6	Když je někdo šikanovaný, je mi ho líto a chtěl bych mu pomoci.	58,6%	73,1%	22,9%	16,4%	14,3%	6,0%	1,4%	1,5%	2,9%	3,0%
7	Šikanovat je surovost.	77,1%	80,6%	11,4%	11,9%	8,6%	4,5%	1,4%	0,0%	1,4%	3,0%
8	Obyčejně jsou šikanováni ti, kteří si to zaslouží.	7,1%	6,0%	11,4%	4,5%	24,3%	16,4%	17,1%	25,4%	40,0%	47,8%
9	Proti šikaně ve třídě stejně nic nezmůžu.	18,6%	14,9%	11,4%	25,4%	37,1%	32,8%	10,0%	13,4%	22,9%	13,4%
10	Když šikanuju někoho, koho nemám rád, klidně se trošku přidám.	2,9%	1,5%	17,1%	7,5%	21,4%	6,0%	25,7%	19,4%	32,9%	65,7%
11	Kdo si na šikana stěžuje dospělým, je srab.	11,4%	1,5%	8,6%	3,0%	12,9%	7,5%	7,1%	10,4%	60,0%	77,6%
12	Šikanovat je vždycky velká zbabělost.	58,6%	55,2%	17,1%	11,9%	10,0%	14,9%	4,3%	6,0%	10,0%	11,9%
13	Zabránit šikaně je věc dospělých.	18,6%	14,9%	21,4%	26,9%	40,0%	32,8%	5,7%	14,9%	14,3%	10,4%
14	Když někoho šikanuju, nevimám si toho.	7,1%	3,0%	20,0%	14,9%	27,1%	31,3%	17,1%	20,9%	28,6%	29,9%
15	Šikana je někdy nejlepší způsob, jak vyřešit problém.	7,1%	3,0%	4,3%	3,0%	12,9%	7,5%	17,1%	11,9%	58,6%	74,6%
16	Když je někdo šikanovaný, jdu mu na pomoc.	24,3%	28,4%	28,6%	25,4%	32,9%	26,9%	7,1%	13,4%	7,1%	6,0%
17	Trochu někoho šikanovat může být docela legrace.	4,3%	3,0%	14,3%	4,5%	17,1%	7,5%	21,4%	13,4%	42,9%	71,6%
18	Nelepší je do něčeho se neplést.	25,7%	41,8%	14,3%	19,4%	25,7%	20,9%	17,1%	11,9%	17,1%	6,0%
19	Když spolužáci někoho šikanuju, dostanu na ně vztek.	15,7%	26,9%	20,0%	26,9%	30,0%	26,9%	14,3%	10,4%	20,0%	9,0%
20	Ten, kdo je šikanovaný, si o obvyčejně sám říká.	11,4%	9,0%	11,4%	7,5%	27,1%	23,9%	20,0%	23,9%	30,0%	35,8%
21	Pro moje přátele je šikana normálka.	4,3%	1,5%	8,6%	4,5%	14,3%	9,0%	18,6%	13,4%	54,3%	71,6%
22	Když je ve třídě šikana, můžou za to vlastně trošku všichni.	15,7%	4,5%	18,6%	16,4%	28,6%	35,8%	22,9%	17,9%	14,3%	25,4%
23	Kdo se hned rozbřečí, toho je fajn trošku potrápít.	2,9%	6,0%	8,6%	3,0%	10,0%	0,0%	18,6%	7,5%	60,0%	83,6%
24	Když vidím šikana, snažím se tomu zabránit.	27,1%	35,8%	22,9%	17,9%	40,0%	26,9%	7,1%	13,4%	2,9%	6,0%
25	Šikanovat může být někdy správné.	5,7%	1,5%	5,7%	3,0%	14,3%	7,5%	12,9%	13,4%	61,4%	74,6%
26	Šikana otužuje citlivky a slabochy.	11,4%	3,0%	12,9%	10,4%	25,7%	17,9%	12,9%	22,4%	37,1%	46,3%
27	Když vidím šikana, měl bych proti tomu něco udělat.	48,6%	53,7%	21,4%	20,9%	17,1%	20,9%	7,1%	0,0%	5,7%	4,5%